

Harangi László

A DÁN FELNŐTTOKTATÁS RENDSZERE*

A dán felnőttoktatás történelmi, társadalmi háttere

Dánia kis észak-európai ország Skandinávia többi része és Közép-Európa között. Lakossága 5 millió, területe 43.000 négyzetkilométer, nem számítva Grönlandot és a Feröer-szigeteket, amelyek szintén a Dán Királyság fennhatósága alá tartoznak. A Németországgal határos Jylland-félsziget kivételével az ország több, kisebb-nagyobb balti-tengeri szigetből áll /Sjælland, Fyn, Falster, Lolland, Langeland, Bornholm/.¹

Az ország ezeréves fejlődésére a többé-kevésbé kiegyensúlyozott növekedés, gyarapodás volt a jellemző, amelyet csak időnként zavartak meg kisebb-nagyobb megrázkódtatások. Ez a szerves fejlődés különösen a múlt század közepétől volt jellemző az ország történelmére, amikor a belső reformok nyomán a szegényparasztok gazdag farmerekké váltak. Ebben azonban nagy szerepe volt az oktatásnak, művelődésnek, elsősorban Grundtvig püspök népfőiskolái mozgalmának.

Dánia, mint tengeri nagyhatalom, hosszú időn át ellenőrizte a tengeri utakat az Északi-tenger partjainál és Nyugat-Európában, valamint a Balti-tengeren, ennek minden politikai, gazdasági és kulturális összefüggésével együtt. Emiatt összeütközésbe került Angliával, a német hercegséggel, valamint a norvég és a svéd királysággal. A terjeszkedés korszaka volt ez, amely a XVII. század elejéig tartott, ezután a hatalmi egyensúly áttevődött Svédországba, fokozatosan elvesztve vezető szerepét Európának ebben a régiójában.

A középkorban, hasonlóan a kontinens többi országaihoz, vallási küzdelmek dúltak a király és az egyház között. Amint azonban a magas rangú

egyházi méltóságok és földbirtokok egyre inkább az egyházi tisztségeket viselő nemesség kezébe kerültek, 1520 körül kibontakozott a reformáció mozgalma, mely elősegítette a feudális kötöttségek lazulását, a nemzeti irodalom és nyelv előtérbe kerülését. A polgárok és parasztok elszánt akaratának eredményeként győzött az új hit és a lutheránus vallás államvallássá lett, élén az abszolutista királlyal.

A felvilágosodás is viszonylag hamar eljutott az országba, s 1788-ban megtörtént a jobbágyság felszabadítása. Dánia a francia forradalom és a napóleoni háborúk idején meg akarta őrizni függetlenségét, de Anglia megtámadta és ezért a francia táborhoz csatlakozott. A Bécsi Kongresszus értelmében az ország súlya tovább csökkent, mert kénytelen volt lemondani Norvégiáról. 1848–1849-ben a schleswig-holsteini kérdés miatt háborúba keveredett Poroszországgal, és 1864-ben elvesztette a két hercegségét, amelyeket csak az első világháború után kapott vissza.

Az első világháború idején, ha sok nehézség ellenére is, az ország meg tudta őrizni semlegességét. 1924-ben uralomra jutott a Szociáldemokrata Párt a Liberális Demokrata Párt ellenében, amely azóta is meghatározza az ország bel- és külpolitikáját. Az 1933-as válság idején a liberális demokratákkal és a radikális liberálisokkal rendkívüli intézkedéseket vezettek be, amellyel csökkentették a munkanélküliséget és megoldást kerestek a bajba jutott parasztság számára. Leértékelték az ország valutáját, csökkentették az államadósságot, betiltották a sztrájkokat, garantálták a mezőgazdasági árakat.

Annak ellenére, hogy a skandináv országok nyilvánították függetlenségüket, 1940. április 9-én a náci Németország megtámadta Dániát. A német megszállás idején széles körű ellenállási mozgalom bontakozott ki, amelyet a Szabadság Tanács illegális szervezete irányított. A szabotázs-csoportok 2.500 ipari akciót és 2.000 vasúti rongálást hajtottak végre, így, mire a háború véget ért, Dánia a győztes nagyhatalmak elismert szövetségésévé vált.

A háború után Dánia nyugat-európai mértékkel is szinte példátlan fejlődésnek indult. A nemzetközi

* Megjelent az MTA OTKA-keret támogatásával „Öszszehasonlító felnőttoktatás” c. kutatás keretében. Az ELTE Tanárképző Főiskola Művelődésszervezési Tanszéki Szakcsoportjának és a Nyitott Képzések Egyesületének közös kiadványa. Sorozatszerkesztő: Maróti Andor, Budapest, 1995.

¹ Denmark. An Official Handbook. Ministry of Foreign Affairs. Koppenhága, 1970:799.

piaci verseny hatására az ipar szerkezetét átalakították, technikai színvonalát korszerűsítették, és az ország alig egy évtized alatt Európa egyik legfejlettebb ipari országává vált a produktivitás, a munkaerő-foglalkoztatás és az életszínvonal emelése tekintetében. Az exportban átvették a szerepet az ipari termékek, míg a farmgazdálkodásban egy radikális modernizáció ment végbe, drasztikusan csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. Ugyanakkor növekedett a szolgáltatás és az infrastrukturális ágazatok szerepe az ország gazdasági és társadalmi életében.

A könyörtelen piaci verseny ellenére Dánia jelenleg is fokozni tudja exportját, növelni képes gazdasági potenciálját, noha nyersanyagban szegény ország és energia-behozatalra szorul. A termelésben és az exportban elsősorban a késztermékek kapják a prioritást, főleg olyan áruk, amelyek nem anyagigényesek, annál inkább igényelnek emberi beruházást, magas szintű műveltséget, mérnöki tudást /pl. elektronikai termékek, mérőműszerek stb./. A híres dán hajóipar is ennek megfelelően módosult. A második legnagyobb ipari ágazat, de jóval a gépipar mögött /kb. 12% részesedési aránnyal/ az élelmiszeripar, amelynek termékei az Észak-Amerikai Egyesült Államokba is eljutnak.²

Az országban ennek megfelelően az életszínvonal igen magas. Az OECD-statisztikák szerint, az egy főre eső termelés tekintetében Dánia a világranglistán az ötödik helyen áll Svájc, Amerika, Svédország és Németország mögött. Ami az egy főre jutó fogyasztást illeti, Európában a második, Svédország mögött. A fogyasztási struktúrában belül is igen magas a lakáskultúra, a lakások gépesítése /„álomkonyha”/ és otthonos, kényelmes berendezése. A lakásviszonyokra a családi házak a jellemzőek, tágas, világos terekkel, ellátva a legkorszerűbb családi és szórakoztató elektronikai eszközökkel, házi számítógépekkel, telefonon hívható központi adatbankokkal.

A háztartások 89-90%-a rendelkezik gépkocsival, amely annyit jelent, hogy Svédország és Franciaország után a legjobban motorizált ország. A legtöbb családban két gépkocsi van, egyik a garázsban, a másik az utcán. Az újabb tömeges igény a hétvégi házak vásárlására irányul, amely jellegzetesen skan-

dináv jelenség. A becslések szerint a városi lakosság mintegy negyedének, harmadának van már hétvégi nyaralója. Ugyancsak általános a belföldi és külföldi turizmus. Az utóbbinak különösen kedvelt célszága Dél-Európa, nem kis mértékben hazánk. Az utazások kétharmada saját gépkocsival történik. Átlagosan egy dán állampolgár egy évben kétszer utazik külföldre.³

Míg 1901-ben a lakosság háromötöde falun élt, addig ma az emberek négyötöde városi lakos. A népsűrűség az országban meglehetősen egyenetlen, a legnépesebb az ország keleti része, elsősorban Sjælland szigete, ahol Koppenhága is van. Itt a lakosság 35%-a koncentrálódik. Viszonylag ritkábban lakott az ország nyugati része. Az átlagos népsűrűség az országban 117 fő négyzetkilométerenként. A közlekedés az országban fejlett, a szigeteket korszerű hidak és kompok kötik össze.

A dán oktatási rendszer néhány jellemzője

A dán oktatási rendszer kialakulása és fejlődése megegyezik a többi nyugat-európai ország iskola-történetével, annak változásaival, összhangban a dán társadalom és kultúra nemzeti sajátosságaival. Az első iskolák Dániában a római katolikus plébániák és a kolostorok grammatikai iskolái voltak, amelyeket azonban a reformáció uralomra jutásával 1536-ban már átvett a kincstár, illetve az állam.

A felvilágosult abszolutizmus és a mindinkább kibontakozó polgári fejlődés az ország művelődésére, szellemi életére is jótékonyan hatott. Az alapfokú népoktatás a XVIII. században már minden néposztályra kiterjedt, és iskolák száza keltek életre a falvakban és a városokban. Az oktatóhiány olyan nagy volt, hogy 1791-ben megalapították az első tanárképző főiskolát. Ezt a fejlődést tetézte be az 1814. július 29-én kiadott Oktatási Törvény, amelynek egyes elemei a dán közoktatás mai gyakorlatában is megtalálhatók. A törvény kötelezővé tette a gyermekek 7-től 14 éves korig tartó oktatását és elrendelte a szülők megbírságolását, ha a gyermekeiket nem járatták iskolába. A tantárgyak bővítését is előírta, és az iskolafejlesztés érdekében elrendelte, hogy két kilométernél nem nagyobb távolságra minden tanuló számára legyen iskola.⁴

² *Denmark. History.* Coda Group Dk – Bent Ryng eds. Royal Danish Ministry of Foreign Affairs. Koppenhága, 1988:416.

³ *Ibid.* 1.

⁴ *Denmark. Description of the educational system.* Ministry of Education, Koppenhága, 1991:20.

Az oktatás szabad választhatósága mindig vezérlőelve volt és maradt a dán oktatásnak. Ez tette lehetővé a nagyszámú magán- és független iskola születését, a múlt század 30-as éveiben, amikor N.F.S. Grundtvig, a híres költő, egyházi ember és filozófus élesen bírálta korának iskolai gyakorlatát, különösen a gimnáziumokat, amelyeket skolasztikus jellegük miatt fejlődésre alkalmatlanoknak bélyegezett. Eleinte a szabadiskolák bizony meglehetősen szegényesek voltak, beleértve a tanítók fizetését is. Később azonban ez a spontán szülői, állampolgári iskolaépítés és fenntartás egy pedagógiai mozgalommá szélesedett, és az ország minden részében elterjedt, megszületett egy olyan iskola, ahová a gyerekek örömmel jártak és a tanulást áthatotta az őszinte lelkesedés, a buzgalom jótékony szelleme. 1886-ban megalakult a Dán Szabadiskolai Szövetség, amelybe a mozgalom pedagógusai és a szülők tömörültek, hogy a közvélemény és a hatóság előtt kivívják a szabadiskoláik a jelentőségükhöz méltó anyagi és erkölcsi elismerést. A szabad iskolaválasztás, iskolaépítés gondolata és gyakorlata a mai dán oktatásnak is egyik jellemző vonása.

A dán oktatás másik fundamentális elve a gyakorlatiasság, az étellel való szoros kapcsolat. Ezt már N.F.S. Grundtvig és tanítványa, Christen Kold is hangsúlyozta, de valójában csak az 1903-ban kiadott Oktatási Törvény mondta ki, amelynek lényege, hogy a túlzott teoretikus képzést fel kell váltania egy „praktikus” iskolának, amely elsődlegesen a gyakorlati élet kielégítését tartja szem előtt. Ennek az elvnek kell alárendelni a vizsgáztatást is, és olyan vizsgarendszert kell bevezetni – mondja ki a törvény –, hogy az a nagy emancipáció lehetőségét hordozza magában és ne a vizsgaőrület szellemét. A mai dán közoktatás, beleértve most a felnőttoktatást is, koncepcióját, szervezetrendszerét és módszereit tekintve az egyik legfejlettebb közoktatási szisztéma Európában, sőt globális méretekben is, és ez is egyik alapvető magyarázata a dán társadalom igen magas anyagi, szellemi fejlettségének.

Dániában az oktatás 7-től 16 éves korig kötelező, úgy, mint Magyarországon, de a tanulást már 5 vagy 6 éves korban is el lehet kezdeni az ún. iskola-előkészítő osztályokban. Az alap- és középfokú oktatás, valamint a szakképzés általános érvényűen ingyenes, csak egyes magániskolákban kell fizetni minimális tandíjat, illetve az egyetemeken, ahol ösztöndíjak kompenzálják az erre rászoruló hallga-

tók terheit. A tankönyveket és az alapvető oktatási segédeszközöket is ingyen kapják a tanulók.

Az oktatás irányítására, működési mechanizmusára a demokrácia, a teljes tanszabadság elve és gyakorlata a jellemző. Központilag elrendelt, egységes tananyag egyik iskolatípusban sincs. Az irányítás decentralizált a városokig, az iskoláig, a szabályozó jellegű irányelvek kiadása a városi oktatási szervek hatókörébe tartozik. A tanszabadság a tankönyvírásra és tankönyvhasználatra is érvényes. Az oktatásban minden tankönyv felhasználható, ami az oktatási piacon hozzáférhető. A minisztériumnak nincs beleszólása a tankönyvírásba, javaslatot sem tesz használatukra. Az oktatók tetszés szerint választhatják az oktatás tartalmát és módszereit.

Dániában minden állampolgár, szülők közössége, társadalmi szervezetek alapíthatnak iskolát. A magániskolák támogatást kaphatnak az államtól, akár költségvetésük 80%-ig. Bizonyos feltételek mellett az állam hitelek folyósításával is megkönnyíti az új magániskolák alapítását. E mögött a gyakorlat mögött az az alapelv húzódik meg, hogy minden állampolgár, közösség, egyesület, szervezet olyan iskolát hozhat létre gyermekei számára, amely törekvéseiknek, igényeiknek a legjobban megfelel, tekintet nélkül ideológiai, politikai, nevelési vagy vallási nézeteikre.

A dán oktatási rendszerre az elmondottakkal összefüggésben az alulról építkezés, a helyi kezdeményezés a jellemző. Ennek következménye egy igen összetett pluralizmus, amelyben különböző szervezettípusok, koncepciók, pedagógiai elvek élnek egymás mellett. Ezért tulajdonképpen pár excellence „oktatási rendszerről” nem is beszélhetünk, ami mégsem igaz így, mert a sokszínű diverzifikáltság, éppen azért, hogy minden érdek, törekvés, tartalom képviselve van benne, egy entitást alkot. Megegyezik ez a tény is, hogy a teljesítményt állami normatívák szabályozzák, betartásukat az oktatási hatóságok ellenőrzik. A módszer, a részek tartalma tehát teljesen szabadon választott, de az „output”, a teljesítmény, legalábbis a jelentősebb szakaszok végén, államilag megkövetelt, ellenőrzött, sőt, bizonyos mértékig standardizált.

A szülők befolyása az iskolára Dániában igen erős. Ez két módon érvényesül. Egyfelől minden helyi oktatási hatóság mellett működik egy társadalmi testület, amely a „hivatal” felé közvetíti az

igényeket felfelé és lefelé. Ez a testület általában 11 tagú és ebből 5 szülő. A másik formája a szülői érdekvégyesítésnek, és ez a fontosabb, hogy minden iskolában van iskolatanács, amely az igazgatósággal együttműködve az iskola életét irányítja /tananyag, fizetések, bérek, személyi ügyek stb./. Ebben a testületben, a tanárok mellett már nagy létszámmal vannak képviselve a szülők. Ezenkívül minden iskolában van Szülők-Tanárok Szövetsége, amely szintén részt vesz – az iskolatanács mellett – az iskolák irányításában.⁵

A dán felnőttoktatás koncepcionális kérdései

A dán közművelődés, felnőttoktatás legfőbb vezérlő elve a szabadság és demokrácia. Az elmúlt 150 évben – Grundtvig hazájában és a népfőiskolák országában – a felnőttoktatásnak rendkívül gazdag és differenciált mozgalma, rendszere alakult ki. Nemcsak azért, hogy általában az emberek tanultabbak legyenek, és a munkavállalók munkakompetenciáját erősítsék, hanem azért is, hogy az állampolgárok jobban lássák helyüket a társadalomban és annak tudatos formálói legyenek. Az embert a szó elsődleges értelmében nem szabad ellenőrizni, nem szabad „felvilágosítani” – vallja a dán felnőttoktatás –, hanem arra kell alkalmassá tenni, hogy önmaga ellenőrizze saját magát, önállóan legyen képes gondolkodni, felvilágosítani önmagát. Ezért is öntudatosodott oly hamar a dán parasztság, és ennek is köszönhető, hogy 1901-ben már Európa egyik legjobban működő parlamentje volt a dán parlament, és a kormány ezer szállal kötődött a parasztsághoz.

A múlt század utolsó évtizedének vége felé a munkásság öntudatosodása és a társadalomra gyakorolt befolyása ugyanúgy összefonódott a felnőttoktatással, mint a parasztság felemelkedésével. A munkásmozgalom megerősítésében a Szociáldemokrata Párt szervezőerején kívül sokat tettek a tanulókörök is, és 1924-ben hivatalába léphetett az első munkáskormány. A munkásság öntudatra ébredésében, befolyásának növelésében nagy szerepet játszott a Munkás Művelődési Szövetség, amely azóta is az ország legerősebb művelődési mozgalma. Amint a szervezet megerősödött, megalakult az első munkás népfőiskola, amely újabb lépést jelentett a művelődés demokratizálásában, a jogérvényesítésben.

⁵ *Education in Denmark. A brief outline.* Ministry of Education. Koppenhága, 1990:11.

Dánia, napjainkban – mint a többi igen fejlett nyugat-európai ország – az ipari társadalomból egy fejlett technológiai, informatikai társadalommá alakul át, melynek jelei a mindennapi életben tapasztalhatók már. Ezzel összefüggésben új minőséget ölt a demokrácia is, megváltoznak a munkaviszonyok, az élet minősége, az élet egzisztenciális feltételei. A dán társadalomnak ebben az élet minden területére kiható változásában a felnőttoktatás, népművelés jelentősége még inkább megnövekszik. Nemcsak új számítástechnikai kultúrára, hanem új emberre is szükség van. Ezért vezető politikusoknak, államférfiaknak mindig visszatérő témája az emberi beruházás ügye, a felnőttoktatás megújítása, fejlesztése. Ezek a viták, eszmecserek azonban nem rekednek meg a pusztá tények felsorolásánál, hanem a törvényalkotásban, segítő szándékú intézkedésekben is nyomon követhetők.

Tulajdonképpen nem beszélhetünk arról, hogy az országban egy szervezeten és tartalmilag összefüggő felnőttoktatási rendszer létezik a kifejezés szó szerinti értelmében. Sokkal inkább hasonlatos – szimbolikusan – a dán felnőttoktatás és közművelődés egy olyan zsákhoz, amelybe bele vannak dobálva a dolgok, de amelyben minden megtalálható, a gombostűtől a zsebszámológépig.⁶ Ez a heterogenitás és pluralizmus egyaránt vonatkozik az ideológiai sokszínűsége, a formák és módszerek gazdagságára, a tartalmi választék kimeríthetlenségére, az intézményesültség többféle változataira, a magánvállalkozástól az állami monopóliumig, az igénybevevők tarkaságára, a motívumok kifinomultságára. Más megközelítésben a dán felnőttoktatás és népművelés a tanulási, művelődési lehetőségeknek egy olyan vására és kínálata, amelyben mindenki kénye-kedve szerint válogathat. E forrongó, nyüzsgő kavalkádban talán csak az a „rend”, hogy valamennyi alkotóeleme a művelődéssel, a tanulóval, az ilyen vagy olyan ismeretátadással van összefüggésben, és e tengernyi aktivitási lehetőségéből messze kimagaslik a népfőiskola.

Ha mégis valamilyen elhatárolást kellene tennünk ebben az igen gazdag választék-együttesben, akkor az alábbi főbb területeket, szervezetrendszeret lehetne megkülönböztetni:

1./ *ifjúsági népművelés és felnőttnevelés:* ifjúsági iskolák, háziipari iskolák, mezőgazdasági iskolák, ifjúsági klubok, ifjúsági szervezetek, sportszervezetek stb.

⁶ *Adult Education in Denmark.* Per Hirnrnslirup. ed. The Danish Cultural Institute. Koppenhága. 1985:81.

2./ *Általános felnőttoktatás és népművelés:* népfőiskolák, esti iskolák, tanulóköri körök, esti népfőiskolák, szabadegyetemek, művelődési szövetségek, HF-tanfolyamok, előadások, tanfolyamok, közösségi központok stb.

3./ *Munkaerőpiac, szakképzés:* vállalaton belüli ipari, kereskedelmi képzés, termelő iskolák, vállalkozói tanfolyamok, feltalálók tanfolyama, oktatási tanácsadás, szakszervezeti tanfolyamok stb.

4./ *Médiák, távoktatás:* rádió és televízió oktatási tanfolyamok, levelező kurzusok, távoktatási tanfolyamok, könyvtárak információs központjai, oktatási programok videotárai stb.

A dán felnőttoktatásnak azonban nemcsak a kínálata, hanem a kereslete is nagy. Mint általában a skandináv országokra, úgy Dániára is jellemző, hogy évről évre a lakosságnak jelentős hányada vesz részt a felnőttoktatás, népművelés különféle szolgáltatásaiban. Milyen nagy ez az arány? A legutóbbi statisztikai adatok szerint a 20 éven felüli lakosságnak mintegy egyharmada kapcsolódott be a felnőttoktatás valamilyen formájába. Ezen belül az ágazatok szerinti megoszlás a következő; a felnőtt lakosságnak mintegy egynegyede kerül kapcsolatba a felnőttoktatás általános műveltséget fejlesztő tanfolyamaival, előadásaival, mintegy hetede azoknak az aránya, akik évente valamilyen szakmai tanfolyamon vesznek részt, s közülük 20%-os arányban szereznek évente valamilyen képesítést a bizonyítványt adó tanfolyamokon. Feltűnő tehát az általános, műveltség emelésére irányuló felnőttképzés nagyobb aránya a szakmai előrehaladást közvetlenül is elősegítő szakmai tanfolyamokkal szemben.⁷

A felnőttoktatás társadalmi háttérét, szociális hatókörét illetően azonban viták is folynak a szakemberek körében. A vita kiindulópontja az, hogy Dániában is, mint más országban, így nálunk is, a kultúra és a műveltség elosztása a különböző társadalmi csoportok között meglehetősen egyenetlen. A legkevésbé részesülnek a kultúra javaiból az idősebb korosztályok és az alacsonyabb státuszú, valamint a bevándoroltak és a kulturális centrumokból távol élők. Így Dániában is létezik egy műveltségi szakadék generációk és társadalmi rétegek között, amelyet a felnőttoktatás nemhogy kiegyenlítene, hanem tovább mélyít. Empirikusan igazolható, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező lakossági csoportok életük későbbi szakaszában is

több indíttatást éreznek a továbbtanulásra, mint akik már eleve ilyen hiányokkal indultak. Ennek az ellentmondásnak a feloldására a dán felnőttoktatási szakemberek különleges eljárásokat és módszereket kívánnak alkalmazni.

A dán felnőttoktatás a múlt század derekán a parasztek művelését indult, később terjedt el városokban, a munkásság körében. Napjainkban a felnőttoktatással foglalkozó szervezetek és intézmények igyekeznek átfogni a lakosság minden rétegét, korra, nemre, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül, de különösen intenzív és differenciált a fiatalok körében folyó általános, szakmai és szabadidős tevékenység és a munkanélküliekkel való foglalkozás. A fiatalok számára fenntartott intézmények és a nekik szóló programok olyan nagy volumenűek, hogy az már önálló ágazata a dán felnőttoktatásnak. Ezenkívül a dán felnőttoktatás megkülönböztetett figyelmet fordít a bevándoroltakra, rokkantakra, a társadalom perifériájára szorult rétegek ellátására, hogy az előbb elmondottak szerint ne következzenek be ezeknek a rétegeknek a műveltségtől, az iskolázottabb csoportoktól való leszakadása.

Az alulról való építkezés, az önszerveződés is jellemző sajátossága a dán felnőttoktatásnak, amelyet az állam a megfelelő anyagi eszközökkel támogat. Ez például a népfőiskolákkal kapcsolatosan úgy mutatkozik meg, hogy bár az országban száz ilyen intézmény van, a legutóbbi időkben nem kevesebb, mint 50 új népfőiskola létesítésére nyújtottak be kérelmet a különböző lakossági csoportok, egyesületek, magánszemélyek. Az államnak a társadalmi szervezetek, egyesületek által végzett művelődésbe beleszólása nincs, azt a szervezetek önállóan, csak saját önkormányzatuknak alárendelve végzik. A felnőttoktatás irányításában nagymértékben érvényesül a decentralizáció, a döntések helyben születnek, minden helyi felnőttoktatási intézmény, szervezet önálló, autonóm egység. Nyilvánvalóan a lokalitás és az alulról való építkezés másképpen érvényesül a munkaerőpiacra kapcsolatos képzésben és át-képzésben, mint a felnőttképzés egyéb területein, ahol a piacnak és a profitorientáltságnak kisebb a befolyása. Dániában a felnőttoktatásnak több mint kétharmadát nem az állam, hanem társadalmi szervezetek végzik.

Ami a felnőttoktatás pedagógiai elveit illeti, éppen úgy, mint a közoktatás, de annál még nagyobb mértékben, nem „akadémikus”, hanem igen nagy-

⁷ Ibid. 6.

mértékben praktikus. A cél nem elvont, önmagának való ismeretek, információk közlése és elsajátíttatása, hanem a „mindennapok tudományának” ápolása, elmélyítése, az életmód mindennapos újratermelésében való aktív részvétel segítése. Ezért a képzés probléma-centrikus és kevésbé szétszabdalt tantárgyak szerint. Ahol erre lehetőség van, a „hallgatók” tapasztalata integráns része a tananyagának. Az oktatási folyamat minden szakaszában és minden tárgykörében nagy szerepe van a konkrét, szinte manuális gyakorlatnak, a kreatitásnak.

A dán felnőttoktatás egyik fő jelszava: „a résztvevők egymást nevelik, egymástól tanulnak”. Ilyen értelemben a tanár maga is csak egyik tagja a tanulócsoporthoz, és csak akkor avatkozik bele a dolgok menetébe, amikor ez feltétlenül szükséges, illetve optimális feltételeket teremt ahhoz, hogy egy önfejlesztő csoport jöjjön létre. Ez sajátos skandináv és egyben dán jelensége a tanár-diák kapcsolatnak, amely a felnőttnevelés és a népművelés minden szektorában érvényesül, de leginkább a népfőiskolákon. A tanárok és a diákok tegezik egymást.

Városi ifjúsági iskolák

A tradíciók szerint Dániában azt az önkéntes ifjúsági művelődést, amelynek színhelye az ún. városi ifjúsági iskola /ungdomskolar/ a felnőttnevelés fogalomkörébe sorolják, jóllehet a közoktatás elemei is fellelhetők benne, de ugyanakkor ez a tevékenység mégis az Önkéntes Művelődés Törvénye hatálya alá tartozik. A városi ifjúsági iskola a 14-18 éves korosztálynak egy olyan komplex intézménye, amelynek célja, hogy „bővítse és mélyítse a fiatalok ismereteit, növelje önbizalmukat, segítse a munkába, társadalomba történő beilleszkedésüket”. A 60-as évek elején jöttek létre, és rövid időn belül nagyon népszerűek lettek, amelyeket napjainkban a népiszkolai tanulóknak mintegy 60 %-a látogatja rendszeresen, évente mintegy 160 ezer növendék. Az intézmény sajátos dán felnőttoktatási, közművelődési intézmény, amellyel a korosztály iskolán kívüli, szabadidős foglalkoztatása igen nagymértékben kitágult.

A városi ifjúsági iskolák tevékenysége, funkciója nagy vonalakban ötféle, egymástól meglehetősen jól elkülönülő csoportban foglalható össze, amelyek majdnem minden intézményben megtalálhatók:

a./ speciális, praktikus tanfolyamok: csecsemő-ápolás-gyermeknevelés, idegen nyelvek, hímzés, horgolás, kézimunka, fa- és fémmegmunkálás stb.

b./ iskolai jellegű tanfolyamok, amelyek az alsó fokú középiskola záróvizsgáira készítenek elő,

c./ alsó fokú betanított szakmunkásképzés biztosítása olyan fiatalok számára, akik tanoncképző iskolába nem járnak,

d./ fizikailag és szellemileg fogyatékos, valamint visszamaradt fejlődésű gyermekek kiegészítő oktatása és képzése,

e./ a korosztály klub- és társas igényeinek kielégítése, kreatív foglalkozások szervezése /pl. „Túlélés a vadonban” foglalkozások/.

Az 1975-ben érvénybe lépett Népiszkolai Törvény értelmében a népiszkoláknak és a városi ifjúsági iskoláknak szorososan együtt kell működniük, különös tekintettel a praktikus tanfolyamokra és az oktatási programokra, annak ellenére is, hogy mindkét intézmény egymástól független, önálló szervezet. Ennek értelmében a népiszkola bizonyos tanulási nehézségekkel küzdő, fáradékonyabb tanulóit az utolsó két osztályt nappali tagozatos tanulókként a városi ifjúsági iskolákban is elvégezhetik, ahol a tananyag kevésbé kötött, és több lehetőség nyílik a gyermekek érdeklődésének, értelmi szintjének figyelembevételére. Arra is van lehetőség, hogy a 9 illetve 10 osztályos alsó fokú középiskola záróvizsgáit a tanulók itt tehesék le. A kiegészítő szakmunkásképzés korhatára 25 év, amelynek célja, hogy olyan szakmát adjon a fiatalok kezébe, amellyel lakóhelyük körzetében viszonylag könnyen el tudnak helyezkedni. Sok iskolában továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadó is működik.⁸

Az iskolák városi intézmények, de a Dán Esti Iskolák Szövetsége és az Ifjúsági Iskolák Igazgatóinak Országos Szövetsége működteti. Fenntartási és működési költségeiről az állam gondoskodik, valamennyi szolgáltatása ingyenes. Az esetek többségében a 9 osztályos alsó fokú középiskolák egyik épületszárnyában vannak elhelyezve, de vannak önálló épülettel rendelkező városi ifjúsági iskolák is. Mindent összevéve, ezek az intézmények a volt úttörő- és ifjúsági házakra emlékeztetnek bennünket.

⁸ Ibid. 6.

Kiegészítő iskolák (Efterskolar)

N.F.S. Grundtvignak, az írónak, filozófusnak, politikusnak a „Szabad Iskola” eszméjéből táplálkozik és gyökerei a XIX. századba nyúlnak vissza. Korosztályi értelemben a 14-18 éves korú fiatalok népfőiskolája, szabad iskolája. Ami a 18 éven felülieknek a népfőiskola, az ennek a korosztálynak a kiegészítő /folytatódó/ iskola, dán nevén: efterskola, vagyis: „asztán iskola”. /Megjegyzés: magyarra igen nehéz lefordítani ennek az iskolatípusnak a nevét, az angol fordítás talán megfelelőbb, mert a „continuation school” használja/.

Grundtvig alapeszméje az „életismeret” és a „kimondott szó”. Ennek szellemében jött létre 1844-ben az első népfőiskola az idősebb fiatalok és a felnőttek részére, és 1851-ben a fiatalabb fiatalok számára ez a fajta szabadiskola, hogy tanítson alapismeretekre, az élet legfontosabb értékeire, hogy „felélénkítse a lelket és az értelmet, hogy élővé tegye a fiatalokban rejlő erőket”. Tradicionális jellemzője a kiegészítő iskoláknak az otthonosság, családiasság, olyan hely, ahol a diákok és a tanárok, mint közösség élnek együtt egymással, miközben egymást tanítják. A kiegészítő iskolák száma az országban 200, behálózva az ország minden vidékét, szigetét, az évenként beiratkozó tanulók száma mintegy 16 ezer. Vannak kisebb iskolák és nagyobb iskolák, a kisebbekben 30-40 fiatal nyer elhelyezést, míg a nagyobbakban 150-160 fő tanul. Az iskolák irányultsága, szellemisége, az alkalmazott pedagógiai módszerek – az általános alapelvek szem előtt tartásával – különbözőek. Az egyikben nagyobb hangsúlyt kap a történelmi látásmód, a másikban a gyakorlati foglalkozások, míg a harmadikban a sport kapja a prioritást.

Úgy, mint általában a népfőiskolák, a kiegészítő iskolák is bentlakásosak, a tanulmányi idő általában egy év, vagyis 10 hónap, de több iskolában vannak két-három éves kurzusok is. Az „asztán” iskolák azonban nemcsak tanulmányi intézetek, hanem szabadidő-közösségek is, ahol a közösség tagjai megosztják egymással a mindennapi élet örömeit és bosszúságait. Fontos alapelv, hogy a tanulók vegyenek részt az intézmény fenntartásában, működtetésében, a konyhai szolgálatban.

Az iskolák tulajdonképpen alternatív változatai a népiskolák 8. és 9. osztályainak, a tanulók nagy része a kötelező általános iskola utolsó két osztályát

itt végzi el, főképp olyanok, akik nem érzik jól magukat a formális oktatás kötöttségében, és a napi beosztás tekintetében is változatosságra vágyanak. Ezért a kiegészítő iskolákban tanítandó törzsanyag megegyezik az alsó fokú középiskolák utolsó két évének tananyagával, és a tanulóknak itt is van lehetőségük arra, hogy az év végi osztályozó vizsgát letehessek.

A tananyag kötelező és választható tantárgyakból áll. Az iskolák a választható tantárgyak tekintetében különböznek egymástól, ezek adják meg az iskolák karakterét. De még a kötelező tantárgyak megközelítési módja is változik attól függően, hogy az iskola milyen irányzathoz tartozik. Bizonyos fajta pluralizmus itt is érvényesül. Ha jogérvényes vizsgát nem is tesz le minden tanuló, mert ilyenkor már rendelkezik, mindenki kap „diplomát” és referenciát egész éves tanulmányi, emberi magatartásáról.

Az iskolák jól felszereltek, lehetőséget adnak a tanulók kreativitására, aktivitására. /Műhelyek, stúdiók, zenetermek stb./ Nagy arányokban a tanulmányi idő felét tantermi, felét gyakorlati foglalkozásokra fordítják, amelybe a hangszeres zenetanulás éppen úgy beletartozik, mint a kertészkedés vagy a konyhai munka, illetve a helyi újság kinyomtatása. Gyakoriak a kirándulások, természetjárások, természetvédelmi aktivitások, a külföldi tanulmányutak.

A kiegészítő iskolák nem állami, hanem magánintézmények, különböző mozgalmakhoz, szervezetekhez, egyesületekhez tartoznak. E szerint változik a tananyag politikai, pedagógiai tartalma is. Ezért, amikor a szülők, illetve a fiatalok kiválasztanak egy intézményt, ezt is fontolóra veszik. Minden évben egy vaskos brosúra jelenik meg a folytatódó iskolák programjairól, annak tananyagáról, elhelyezési körülményeiről, amelynek alapján el lehet dönteni, hogy ki melyik iskolát választja és miért. Változó az iskolák történelmi, társadalmi háttere is, s különböznek környezeti, földrajzi elhelyezkedésükben is. Munkásmozgalmi, egyházi, szakszervezeti szervezeteknek éppen úgy vannak ilyen iskoláik, mint a szövetszervezeteknek.

A kiegészítő iskolák igen vonzó és népszerű intézmények, s a tanulólétszám ezekben az iskolákban Dániában évről-évre növekszik. A tanulók többsége olyan fiatal, akik a töretlen 8 vagy 9 éves tanulás után életmód- és tanulási változatosságra vágyanak.

A tandíj iskolánként változik, s általában az extra foglalkozásokért külön kell fizetni /pl. tanulmányi kirándulások/. Minden dán tanuló azonban bizonyos állami ösztöndíjban részesül, ezenkívül a városi oktatási hatóságtól is kapnak segítyt. Ez a kiadások nagy részét fedezi. A nem dán fiatalok attól függően kapnak segítyt, hogy külföldiek vagy Dániában élő menekültek, bevándoroltak.

A kiegészítő iskolákkal kapcsolatosan is meg kell jegyeznünk azt, hogy beiskolázásukban, programjuk kialakításában fontos szempont a munkanélküli fiatalok segítése, valamint olyan fiatalok felkarolása, akik beilleszkedési zavarokkal terheltek.

A kiegészítő iskolához hasonló bentlakásos szakosított ifjúságképző intézmények a *háztartási és mezőgazdasági iskolák*. A háztartás-gazdaságtani iskolák tanulói 16 éves vagy annál idősebb fiatalok, főképpen lányok, akik ebben a kötelező 9 osztályra épülő iskolatípusban a háztartás elméleti, gazdaságtan(!), gyakorlati kérdéseivel ismerkednek, de emellett közismereti tárgyakat is tanulnak. Az iskolák azonban, hasonlóan, mint az „efterskolák”, igen sokfélék. Míg az egyik iskola a varrásra, kézimunkára, horgolásra specializált, addig a másokban olyan élelmiszeripari ismereteket oktatnak, amelynek tanulói üzemi konyhákban lesznek asszisztensek, felügyelők. A tanulmányi idő általában 5 hónap. Néhány iskolában vannak továbbképző tanfolyamok is, ezeknek az időtartama 20 hét.⁹

Jelenleg Dániában 21 háziipari és 4 varró, illetve kézimunka iskola áll az érdeklődő fiatalok rendelkezésére, a tanulók létszáma évenként megközelíti a 3 ezret. Az iskolák magániskolák, a tanfolyamokat a Háztartási Ismeretek és Kézimunka Szövetség szervezi.

Másik típusa a szakirányú ifjúsági szabadiskoláknak a *mezőgazdasági iskola*. Ez annyiban különbözik az előzőektől és a folytatódó iskoláktól, hogy itt EFG tanfolyamok is vannak, tehát szakmunkás bizonyítványt is lehet szerezni különböző mezőgazdasági szakmákból. Annyiban tartozik a felnőttoktatás rendszeréhez, hogy annak idején ezeknek a kezdeményezője is Grundtvig volt, tehát a népfőiskoláknak mezőgazdasági megfelelője. A tananyag a Farmerek Szövetsége, a mezőgazdasági iskolák és az Oktatásügyi Minisztérium által kidolgozott „zöld program” része. Jelenleg a 32 mezőgazdasági isko-

⁹ Ibid. 9.

lának 4 ezer tanulója van. A tanfolyamok 5 és 9 hónaposak.

Az ifjúsági népművelés egyéb szervezetei, intézményei

A városi ifjúsági iskolák klubjain kívül, amelyek kizárólagosan csak az ifjúsági iskola látogatói számára nyitottak, számos ifjúsági klub áll a fiatalok rendelkezésére. Ezek a klubok a helyi népjóléti és egészségügyi hatóságok intézményei, amelyeknek célja az, hogy főképpen a fiataloknak olyan csoportjait vonják be, akik sehova sem tartoznak, nem tagjai semmilyen szervezetnek, például sportkluboknak vagy politikai jellegű szervezeteknek, és „nem tudnak magukkal mit kezdeni”. Nagy a kockázata ugyanis annak, hogy ezek a fiatalok tehetetlen, sokszor szembeszegülő magatartásukkal a bűnözés áldozataivá válnak. Ezek az intézmények sokat tesznek a társadalom perifériájára szorult fiatalok nevelése, szocializációja érdekében.

Az intézményi nevelésen kívül meghatározó szerepük van az ifjúság művelésében Dániában a *sportegyesületeknek* és az öntevékeny ifjúsági szervezeteknek. A gyermekeknek és fiataloknak több mint kétharmada tagja ezeknek a szervezeteknek, és ha munkaórában számítjuk a szervezetek keretében eltöltött aktivitások időtartamát, akkor az eredmény az, hogy a 7-től 17 éves korig terjedő korosztály egynegyed idejét fordítja az ilyen szervezeti életre, mint amennyit az iskolában tölt.

Napjainkban Dániában az összlakosság 20%-a vesz részt egy vagy több sportegyesület életében, akiknek túlnyomó része fiatal. A helyi sportegyesületek nemcsak a fiatalok egészségnevelésének fontos színterei, hanem az általános szocio-kulturális fejlesztésnek is nélkülözhetetlen intézményei. Fontos megjegyezni, hogy a XVII.(!) század vége óta ezek a klubok fontos szerepet töltek be a falvak kulturális életében, a fiatalok közösségi nevelésében.

A sportklubokon kívül több mint *ötven ifjúsági egyesület*, öntevékeny szervezet gondoskodik a fiatalok és gyermekek műveléséről, szabadidejük tartalmasságáról az országban, amelyek szintén nagy nevelőerővel rendelkeznek. Ezenkívül majdnem mindegyik egyesületnek, társadalmi szervezetnek van ifjúsági programja, amelyekhez sokezer fiatal

csatlakozik. A legtöbb öntevékeny ifjúsági szervezet valamilyen politikai áramlathoz, vallási eszméhez kapcsolódik.

Azon túlmenően, hogy valamennyi ifjúsági szervezet nagyon megalapozott és sokrétű programot kínál tagjai és az ifjúság szélesebb rétegei számára, egy alulról-felfelé építkező demokratikus struktúrával rendelkeznek, s tagjaik aktívan részt vesznek a döntések előkészítésében és meghozatalában, s mindez elősegíti – már a gyermek illetve ifjúkorban – az állampolgári, a citoyen-tudat kialakulását. Az ifjúsági egyesületeknek az ereje és értéke Dániában éppen az, hogy ezekben a részvétel teljesen önkéntes és a tagok teljesen szabadon alakíthatják ki programjaikat, abba semmilyen állami vagy más szervezet, hatóság nem szól bele. Az ifjúsági szervezetek nagy száma éppen arra ad lehetőséget a fiatalok számára, hogy mindenki megtalálja az érdeklődésének, beállítódásának legjobban megfelelőt, és abban maximálisan kifejthesse aktivitását. Mind a felnőtt, mind az ifjúsági egyesületekben, klubokban, társaságokban a „mi”-tudat, a közösségi szellem igen erős, amely szintén visszahat személyiségükre, magatartásukra. Ez is egyik építőköve lehet a dán demokrácia építésének, gyakorlásának már az ifjú korban.¹⁰

Változó idők, változó népfőiskolák

Dániát általában három dologról ismerik. Anderséről, a meseíróról, Kierkegaardról, a filozófusról, és a népfőiskoláiról. Ha van is ebben nagyfokú túlzás és leegyszerűsítés, tény, hogy a dán népfőiskolák nemcsak a dán társadalomra voltak nagy hatással, hanem a felnőttoktatás elmúlt száz évének fejlődésére is rányomták a bélyegüket, nemcsak Európában, hanem szerte a világon.

Nikotej Frederik Severin Grundtvig /1783–1872/ nemcsak költő, egyházi személyiség, a „Skandináv mitológia” írója volt, hanem mindig élénken érdeklődött korának társadalmi kérdései iránt is, és már a XIX. század elején foglalkozott naplójában és publikációiban azzal, hogy mit lehetne tenni a nép felemelése érdekében, hogyan lehetne javítani a parasztok művelésén. Ez a vonzalma a 30-as években vált tettekké, amikor elszánt meggyőződésévé vált egy gyökeres pedagógiai reform szükségessége az országban. Az említett *Skandináv mitológia* című

¹⁰ Ibid. 6.

művének előszavában ezt írja: „Ha az iskolát nem reformáljuk meg gyökeresen, akkor az a gyermek temetőjévé válik, ahelyett, hogy világitó fátyla és a tudás szülőhelye lenne”.¹¹

Felismeréséhez az egyik indítékot az akkoriiban fellángolt schleswig-holsteini konfliktus adta. Ennek lényege, hogy az ország déli részén, a polgárháborúk után, egy új német állam volt megszületőben, amely nem maradhatott következmények nélkül Dániára nézve sem. A dán király papíron Schleswig-Holsteinnek is uralkodója volt az 1460-ban megkötött Holsteini Paktum értelmében, de csak mint herceg, amit a német konföderáció nem akart elismerni. Ekkor vált időszerűvé a két tartományban élő dán nép nemzeti öntudatra ébresztése, az ország militarizálása helyett, amelynek eszköztét Grundtvig a népfőiskolában látta leginkább megvalósíthatónak. Ezt nyilvánvalóan a németek nem nézték jó szemmel.

Annál több inspirációt kapott az angoloktól, az angol szellemiségtől. 1851-ben Grundtvig harmadszor járt tanulmányúton Angliában, és így jutott el Cambridgebe, a Trinity College-ba. Nem túlzás azt állítani, hogy az itt kapott élmény volt az a mag, amelyből kisarjadzott a népfőiskolák gondolata. Naplójában elragadtatással írt a kollégiumok szabad légköréről, a tanárok és diákok közötti családi kapcsolatáról. „Csak az abszolút szabadság teszi a lelket gazdaggá” – vonja le a végső tanulságot. Ez merőben ellentétes volt a koppenhágai egyetem vas-kalapos szellemével.

A harmadik késztetést akkor kapta, amikor Angliából hazatérve szembe találta magát az akkori felvilágosult uralkodó, VI. Frigyes alkotmányjogi reformjaival. Ennek értelmében városi, községi önkormányzatokat kellett létrehozni, amelyekben a parasztokat és a polgárokat egyaránt képviseltetni kellett. A parasztság azonban erre még nem volt kellőképpen érett. Ezért Grundtvig úgy látta, hogy fel kell vértetni őket tudással, mert csak így tudják megfelelően képviselni érdekeiket az ún. Tartományi Tanácsadó Bizottságokban. Erre is a népfőiskola látszott a legalkalmasabbnak.¹²

¹¹ N.E.S. Grundtvig: *Tradition and Renewal*. Christen Thodberg – Anders Pontopiddan Thyssen eds. The Danish Cultural Institute. Koppenhága. 1983:428.

¹² Kaj Thaning: N.E.S. *Grundtvig*. The Danish Cultural Institute, Koppenhága. 1972:177.

Ilyen előzmények után alakult meg 1844. november 7-én Reddingban, Észak-Schleswigben az első népfőiskola. A későbbiekben a mestertanítványa, Christen Kold /1816–1870/ iskolatanító ültette át a gyakorlatba a grundtvigi eszméket, aki méltó örökösévé vált példaképének. Christen Kold kiváló mestere volt a szónak, és szintén prófétai nagysággá nőtt, nemcsak tanítványai körében, hanem azáltal is, hogy felnevelte a népfőiskolai tanárok első generációját.

A népfőiskolák 1865 utáni fejlődése megegyezik a farmerek mozgalmi törekvéseivel, különös tekintettel a szövetségek megalapítására, valamint a munkásság fokozatos térnyerésére, amikor 1871-ben létrehozták a Szociáldemokrata Pártot. A népfőiskolák növekvő politikai szerepvállalására jellemző, hogy amikor a gazdák százai eljöttek az őszi foglalkozásokra, nemcsak történelemről, mitológiáról, s gyakorlati tudnivalókról hallottak, hanem politikai témákat is megvitattak, amelyek nem veszték el nyomtalanul. Ezt az állami szervek is tudták, és nem meglepő, hogy az ilyen népfőiskoláktól megvonták a támogatást.

A munkásmozgalom a század végén mindjobban behatolt a népfőiskolákba, és 1905-ben megalakult az első olyan népfőiskola, amely kereskedősegeknek és fiataloknak szólt, majd 1910-ben az esbjergi Munkás Népfőiskolát már kifejezetten munkások alapították. Később a munkás-népfőiskolák teljesen elkülönültek a grundtvigi-koldi hagyományos népfőiskoláktól. Újabb szakadás következett be 1890-ben, amikor a Hazai Misszió vallásos mozgalom is elérte a népfőiskolákat azzal a céllal, hogy felébreszse és táplálja a kereszténység érzését a fiatalokban. 1887-ben alakult meg az első Hazai Misszió Népfőiskola, majd 10 év múlva újabb öt népfőiskolával bővült a mozgalom.

A népfőiskolák korai gyakorlata, amely a patriarchális családi formára épült, a század végére már nagy átalakuláson ment át. A darwinizmus fejlődésméletténe és az új radikális, realista irodalom megszületésének évtizedei voltak ezek, amelyek a régi tradíciók nagy részét megszüntették, a romantikus történelemszemléletet megkérdőjelezték. Sokszor éppen a diákok voltak azok, akik a népfőiskolai összejöveteleken a progresszív vitákat kezdeményezték.¹³

¹³ Thorns Rordam: *The Danish Folk High Schools*. The Danish Cultural Institute. Koppenhága, 1980:198.

Az I. világháború kitörésekor, az akkor 70 népfőiskolából álló mozgalom már eleve nem volt egységes, és ez a differenciálódás tovább folytatódott a háború után. Először is a mozgalom társadalmi súlya is alábbhagyott azáltal, hogy az intézmények száma 1920-ban 58-ra csökkent, és húsz évvel később sem lett több 54-nél. Másodsorban a népfőiskolai mozgalomnak egyik inspiráló történelmi oka, a schleswigi kérdés, megoldódott oly módon, hogy 1920-ban népszavazást tartottak, amelynek értelmében Schleswigt megkapta Dánia, Holstein pedig Németországhoz maradt. Ezzel a nagy nemzeti kérdés, amely segítette összetartani a népfőiskolákat, megszűnt.

A háború élménye, annak ellenére is, hogy az ország semleges maradt, nagy hatással volt a dán népre, és ez megmutatkozott a népfőiskolák programjában is. Alkalmazkodtak a néphangulathoz, az általános közérzethez, többet kezdtek foglalkozni a nemzetközi kérdésekkel, a külpolitikával, és az előadásokat élénk viták követték. A „ne legyen többé háború”, a Népszövetség és a pacifizmus kérdése, állandóan visszatérő témája volt a népfőiskolai foglalkozásoknak ezekben az években.

A népfőiskolák humanisztikus vonásai is tovább erősödtek. Ezt az irányzatot képviselte Hohannes Novtrup, aki Albert Schweitzernek is jó barátja volt, és könyveit is lefordította dán nyelvre. Ő maga a Nemzetközi Népfőiskolának, majd az askovi népfőiskolának volt a tanára. A felnőttoktatásról írott könyvében ő képviseli a legjobban a két világháború közötti népfőiskolákat. Ebben meghatározó érték a humanitás és a tolerancia volt. Ekkor váltja fel tulajdonképpen a szónoklatot, az előadást a csoportmunka, a tanulókör.

A népfőiskolák jelenlegi rendszere

Az elmúlt két évtizedben a népfőiskolák száma tovább gyarapodott, társadalmi, pedagógiai, szociális jelentőségük növekedett, amellet, hogy jellegük is változott, összhangban a dán társadalomban végbemenő változásokkal. A népfőiskola ma is egyik meghatározója nemcsak a dán felnőttoktatásnak, hanem a dán társadalomnak is, tükrözi a mai dán valóságnak, s vissza is hat annak fejlődésére, segíti az ország előtt álló feladatok, gondok megoldását.

Jelenleg a népfőiskolák száma 105 illetve 165, ha a 28 háztartás-gazdaságtani és a 32 mezőgazda-

sági népfőiskolát is hozzászámítjuk. A 105 népfőiskolából 10 a testnevelési, 4 a nyugdíjas és 2 az ifjúsági. Ez utóbbiban a hallgatók életkora 17-19 év. Az általános, azaz a grundtvigi népfőiskoláknak is sajátos arculatuk, tematikai irányultságuk van, attól függően, hogy milyen társadalomtudományi, művészeti, praktikus vagy természettudományi témák, foglalkozások szerepelnek nagyobb arányban programjukban, szellemiségükben azonban ezek a népfőiskolák nem elkötelezettek. Ezenkívül azonban vannak olyan népfőiskolák, amelyek valamilyen politikai párthoz, mozgalomhoz tartoznak, például a munkásmozgalomhoz, szövetkezeti mozgalomhoz, vallási áramlathoz – tematikailag azonban ezek a főiskolák is differenciáltak.

Az oktatás szervezeti kerete a népfőiskolákon az ún. hosszú- és rövid tanfolyamok rendszere. A hosszú tanfolyamok 1-10 hónaposak, a rövid tanfolyamok egy-három hetesek. A hosszú tanfolyamok a népfőiskolai tradíció örökösei, időtartamuk általában 3-4 hónap, rendszerint a téli hónapokban, egymás után váltakozva. A rövid tanfolyamok az elmúlt 3 évtized termékei, amelyek az emberek nyári szabadságára, szünidejére épülnek. A legtöbb rövid tanfolyam általában egy vagy két hetes. A rövid tanfolyamok iránt az érdeklődés szinte robbanásszerűen növekszik, az elmúlt 20 évben a számunk megítézés szerint. Ugyanezen idő alatt a hosszú tanfolyamok hallgatóinak száma „csak” 76%-kal növekedett. Mindenesetre a tendencia a korábbi, tartós pedagógiai folyamatok széttöredezettségére utal.

A hosszú tanfolyamok hallgatóinak száma évenként mintegy 13 ezer, a rövid tanfolyamoké pedig 45 ezer. Ez összesen 58 ezer tanuló, ami annyit jelent, hogy évente az ország 5 millió lakosságából 1% részesül a népfőiskolák nevelő, személyiségformáló hatásából. Ha ennek nagyobbik része nem is tartós folyamat, mégis jelentős tényező, mert ez a szám évenként kumulálódik, s így a dán nép nagy része élete során így vagy úgy, de találkozik a népfőiskolák szellemiségével. Egy-egy intézmény általában 2-3 hosszú tanfolyamot szervez, amelyek egymást követik a téli hónapokban, és nyári tanfolyamok sokaságát rendezik meg júniustól augusztusig.¹⁴

A főiskolák teljesen szabadon állítják össze tematikájukat, az egyedüli feltétele az állami elismerésnek, hogy a tanfolyamok az általános műveltség

emelését elősegítő oktatást nyújtanak, ne vegyék át a szakképzés funkcióját. Természetesen ez alól is számtalan kivétel van. A leggyakoribb tantárgyak a történelem, dán irodalom, társadalmi ismeretek, nemzetközi kérdések, idegen nyelvek, pszichológia és zeneélmény. A tananyag másik, talán nagyobbik felét a kreatív tárgyak és a gyakorlati ismeretek alkotják, amelyek a képző- és iparművészetek és a mindennapi kultúra széles körét fogják át /festés, rajzolás, grafika, kerámia, szobrászat, textilmegmunkálás, kollázs-készítés, fotózás stb./.

A rövid tanfolyamok három kategóriába oszthatók: tanfolyamok nyugdíjasok számára /kb. 46%/, családi tanfolyamok, amelyre a résztvevők elhozhatják gyermekeiket is vagy unokáikat /18%/ és az „általános” rövid tanfolyamok a legkülönbözőbb tárgyakból /36%/. A rövid tanfolyamok témagazdagsága még fokozottabb, mint a hosszú tanfolyamoké, amelyből mindenki, aki az üdülésnek, pihenésnek ezt a formáját választja, kielégítheti érdeklődését a modern életfilozófiától az akvarellfestészetig.

A népfőiskolák többsége ún. „közönséges” népfőiskola, amely annyit jelent, hogy nem elkötelezettjei semmiféle ideológiának vagy politikai pártnak, amint erre már korábban is utaltunk. Általánosságban érvényes az a tétel, hogy a népfőiskolák hű tükröi a dán társadalomnak, ami a tanfolyami programjaikban is megmutatkozik, így a 60-as, 70-es években prioritást kaptak a pszichológiai és a pedagógiai témák, és jellemző volt a hallgatóság részéről egy analitikus, kritikai attitűd, tekintet nélkül arra, hogy milyen témáról volt szó. Jellemző volt erre az időszakra a hallgatóság nagyobb közéleti aktivitása, a népfőiskolák döntési folyamataiba és a vezetés demokratizálásába való aktívabb bekapcsolódás. Az oktatásban elterjedt a projekt módszer, váltakozó eredménnyel. A tanárok egyrészt próbáltak ellenállni ezeknek a törekvéseknek, másrészt az újat összehangolták az iskolák szellemével, tradícióival.

Az 1980-as évek ismételt új változásokat hoztak az iskolák tartalmi jegyeiben, tananyagában. Az általános gazdasági, társadalmi válság Dániát is elérte, és az emberek keserűen vették tudomásul, hogy a 10-20 évvel korábbi lehetőségek mind jobban összezsugorodtak. Ez életérzés alól nem lehettek mentesek sem a főiskolai tanárok, sem az a sokezer fiatal és felnőtt, akik az iskolákba beáramlottak. Mind több ember tapasztalta, hogy még olyan kicsi

¹⁴ *The Danish Folkhøjskole Today*. The Folkehsjskole Information Office. Kopenhagen, 1991:42.

országban is, mint Dánia, vannak olyan struktúrák és rendszerek, amelyek az egyszerű földi halandó számára nehezen érthetőek. Ezt az életérzést erősítették azok a nagy szervezetek is, amelyeknek Dánia tagja /NATO, Európai Gazdasági Közösség/.¹⁵

Ez a valóságtudat többféleképpen manifesztálódik a népfőiskolák tevékenységében. Először is úgy, hogy programjukban mind nagyobb helyet kapnak a kreatív művészetek és a praktikus tárgyak. Miért? Azért, mert az emberek így akarják tehetségüket és kilátásaikat bizonyítani maguk előtt, ha már nem képesek befolyásolni azokat az erőket, amelyek életük nagyobbik felét irányítják. A másik nagy életélménye a 80-as éveknek a tradíciók újraélesztése, felfedezése volt. Úgy tűnt, hogy mindent újra kell kezdeni, és ha egy életfilozófiát akar a 80-as évek dán embere a maga számára megalkotni, akkor úgy kell eljárni, mint a póknak, amely a fészkeből kezdi el szőni a hálóját. Ezért fontos tantárgyak a népfőiskolákon a kulturális antropológia, a történelem, a filozófia, a valláselmélet. Végül jellemző a jelen dániai népfőiskolákra egy új alternatív szemlélet, egy szembenállás a „hivatalos dán politikával”. Ez a „másság” éppen úgy megmutatkozik az atomerőművek elleni tiltakozásban, a gazdaságpolitika bírálatában, mint a bio-étkezésben vagy a nukleáris családminta elsődlegességének hangsúlyozásában.

A kérdés az, hogy a népfőiskoláknak ez a mai eszmeisége és értékállapota csak átmeneti jelenség-e, vagy pedig beilleszthető történetiségének folyamatába. Úgy gondoljuk, hogy ez igenis olyan, a jelen társadalmi változásain nyugvó valóság, amely nem átmeneti divat, hanem a népfőiskolák hagyományában gyökerező gyakorlat.

A XIX. század első felében ugyanis a népfőiskolát azért „találták ki”, hogy a parasztságnak öntudatot adjon, segítse elismerni lehetőségeit jogainak, öngazgatásának gyakorlásában. Ugyanakkor a ma népfőiskoláit szintén az a törekvés hatja át, hogy a XX. század végének hasonlóan kevésbé privilegizált embereit és közösségeit – amely bizonytalanságában és a helyzetét áttekinteni nem tudásában valamilyen módon hasonló a XIX. század dán parasztságához – alkalmassá tegye képességeinek megvalósítására, önmagába vetett hitének megerősítésében, amely szükséges a nemzet iránt érzett felelősség elmélyítéséhez, a XXI. századba való sikeres átmenethez.

Általánosságban szólva, a népfőiskoláknak a jelenben és még inkább a jövőben az a fő feladatuk, hogy teljes egységében láttassák az életet és megértessék hallgatóikkal saját személyük jelentőségét egy demokratikus társadalomban, hogy érett, felnőtt, Önmagukban bízó emberek legyenek. A gyakorlatban – nyilvánvalóan – ez a cél és emberi magatartás nem mindig talál meghallgatásra, és az ilyen emberek szembekerülnek a valósággal, a népfőiskolán kívüli élet ridegségével, értetlenségével. Ezért érvényes még ma is Grundtvig „lándzsahegy” hasonlata a nemes, előbbre vivő szándék megvalósításához.

A népfőiskolák andragógiai, módszertani aspektusai

Dánia az újkori pedagógia történetében új utakat nyitott a népfőiskola megalkotásával. A jelenség lényege valójában azzal van összefüggésben, hogy a demokráciát nem tanulni, hanem élni kell. A hallgatók a népfőiskolán önkéntesen, szabadon választott módon tagjai egy életközösségnek, amely optimális lehetőséget ad a szabad önkifejezésnek, a vélemények és gondolatok szabad áramlásának, kicserélésének. A népfőiskola valójában egy találkozóhelye a különböző korú és társadalmi helyzetű felnőtteknek és fiataloknak. Itt az „oktatási folyamatban” résztvevők szabadon fejleszthetik tudásukat, szerezhettek ismereteket anélkül, hogy korlátozva és feszélyezve lennének a hagyományos oktatási gyakorlat kötöttsége és kényszere által.

A népfőiskolák egyik fő sajátossága, hogy a hagyományos, formális oktatási-képzési struktúrával szemben itt alternatív, humanizált tanulási környezetben történik az oktatás, nevelés. A népfőiskolákon nincsenek kényszermotivációk, vizsgapánik, ez nem olyan intézmény, mint az iskolarendszerben a gimnáziumok vagy a 9 osztályos népfőiskolák, ahol a társadalomról, a világról szóló ismeretek tantárgyakra vannak szabdalva. Ebben az „iskolában” a növendékek csak olyan dolgokkal foglalkoznak, amiket szeretnek, csak olyannal ismerkednek, ami iránt érdeklődnek. Ugyanakkor a népfőiskolai együttlételeket is teremt, hogy a hallgatók érdeklődése olyan területre is kiterjedjen, amivel kapcsolatban korábban semmilyen tapasztalatuk nem volt, amivel korábban egyáltalán nem foglalkoztak.

A népfőiskolák egyik nevelésfilozófiai alapelve az, hogy tanuljunk valamit önmagáért, pusztán a

¹⁵ Ibid. 14.

tudás gyönyörűségéért, amely gazdagabbá, sokoldalúbbá teszi a személyiséget. A népfőiskola hallgatója, amikor beiratkozik egy hosszú vagy egy rövid tanfolyamra, egy kínálatot találja magát szembe, és saját maga állítja össze órarendjét, tanulmányi programját, eszerint vesz részt tanulókörökben, kreatív foglalkozásokon, vagy éppenséggel vendégelőadó előadását hallgatja meg. Érdeklődésének bővítését, ismereteinek gyarapítását saját maga kormányozza. Ehhez, ha a helyzet úgy kívánja, segítséget is kér társaitól, tanáraitól. A 105 népfőiskola Dániában az ismereteknek mérhetetlen gazdagságát kínálja, amelyből a hallgató szabadon választ életterveinek megfelelően. Nincs két egyforma népfőiskola az országban, „mindegyik mást kínál” módon vezérelve az alapeszme által, azonban ez másképpen ölt testet az egyik és a másik helyen. Az oktatás kereteit egy szakemberekből és a társadalom képviselőiből álló bizottság állítja össze, összhangban az iskola tradícióival, eszmeiségével.

A struktúra lehet különböző, a tartalom is változhat, azonban az alapeszme és a módszertani irányzat közös, minden intézményben egyöntetűen érvényesül. Ez pedig abban fogalmazható meg: készíttetést adni a személyiségnek a benne rejlő értékek megtalálásához, és felszínre hozatalához, indirekt úton megteremteni a lehetőségét a jellemfejlődésnek. Ennek egyik módozata például az, hogy a népfőiskola hallgatója 8-10 fős tanulókörökre oszlik, és saját maguk dolgozzák fel az önmaguk által kiválasztott témát. Ez beszélgetés, vita formájában történik, amelynek keretében a csoport minden tagja kifejti véleményét, és a különböző nézőpontokat egyeztetik, vetik össze.

Szerves része a közös népfőiskolai tevékenységeknek az üzemekbe, társadalmi és kulturális intézményekbe tett látogatások sora. Újabban egyre több népfőiskolán találkozhatunk az ún. „projekt-csoportokkal”. Ezekben a közösségekben nincs intézményesített ismeretátadás, a szó hagyományos értelmében, hanem a diákok és a szakember tanárok közösen tevékenykednek, minden hallgató a saját témájában önállóan dolgozik, illetve együtt a csoporttal. Előadás, mint oktatási módszer, ma is létezik a népfőiskolákon, de korántsem olyan jelentőséggel, mint eddig. Manapság az előadás sokkal inkább egy szakember személyes vallomása egy témáról, és nem egy teljességre törekvő prezentálása egy problémakörnek, mint ahogy ez korábban történt.

A népfőiskola nemcsak oktatási szituáció, hanem hosszabb-rövidebb ideig tartó közösség is, amelynek tagjai a nap 24 óráját együtt töltik, közösen tanulnak, dolgoznak, szórakoznak. A népfőiskola közösségében az önkifejezésnek számtalan formája lehetséges, amelyben mindenki megtalálhatja a képességének, érdeklődésének legmegfelelőbbet. Vitatkozhat, konyhai munkákban vehet részt, segíthet a telefonkezelésben, élménybeszámolót, kiselőadást tarthat, de versírásra, zenélésre, sportolásra éppen úgy lehetősége van, mint egy külföldi tanulmányút megszervezésére. A közösségben nyilvánvalóan összeütközések is lehetségesek, de a népfőiskolák kiegyensúlyozott légkörében ezek is átalakíthatóak, az egyént fejleszthetik, miközben az egyén világa így szembe találja magát a közösséggel, így leépülhetnek a rossz beidegződések, kevesebb lesz a szerepjáték, az álarc lekerül az arcról, a közösség átsegíti az egyént a nehézségeken. Nagyon fontos ebben a formában, hogy nem az egyéni vagy a csoportos aktivitás hierarchikus értéke, hanem személyiségfejlesztő haszna, praktikus jelentősége a fontos a népfőiskolai együttlétnek.¹⁶

Egy tipikus dán népfőiskolán 10 tanár foglalkozik 80 hallgatóval két héttől 8 hónapig, úgy, hogy mindegyik tanárnak van egy csoportja, amelynek ő segítője, tanácsadója, lelki és szakmai támasza, de ezenkívül minden tanár saját tantárgyából más csoportnak is tart foglalkozásokat. Az iskolák gerincét általában egy három hónapos őszi és egy öthónapos téli-tavaszi tanfolyam alkotja. A tanároknak egy része a főiskolán, másik része saját családi házában lakik, a főiskolán kívül. Akár így van azonban, akár úgy, a tanárok együtt élnek, együtt étkeznek, együtt dolgoznak, együtt bosszankodnak és örvendeznek a diákokkal. Ez alapvető belső igénye mind a hallgatóknak, mind az oktatóknak.

Az oktatás módszere, legyen az csoportmunka, egyéni tanulás, projektmunka, tanulókör, gyakorlatok vagy elméleti előadások, a tanulók érdeklődése, igénye szerint csoportonként változhat. Ugyanez vonatkozik a tartalomra is. A modern dán költészettel, Brecht színházával, a fejlődő országok problémájával, fazekekassággal, zenével éppen úgy lehet foglalkozni, mint művészettörténettel, a társadalom alternatív mozgalmával, Kierkegaard filozófiájával,

¹⁶ Magyar népfőiskolai tanárok és szervezők tanfolyama a Roddingban /Dánia/ a dán felnőttoktatásról, közművelődésről. 1991. április 29.–május 11-ig. Előadások, tanulmányi látogatások, információs anyagok.

vagy gimnasztikával – a csoport összetételétől, kívánságától függően. Nem a tantárgy a fontos, hanem a csoport növekedése, fejlődése, amit elő kell segíteni ily módon is.

A dán felnőttoktatásnak, de legfőképpen a népfőiskolának, közművelődésnek a filozófiáját Grundtvig a „folkelighed”-ben foglalta össze, mely ma is iránymutató az európai felnőttnevelés számára. A folkelighed az egyén, a közösség, az etnikum, a nemzet, az egész emberiség identitását, önazonosságát jelenti, amely mindenekelőtt a hagyományokra, a népköltészetre, a népdalokra és az anyanyelvre épül. A folkelighed nem jelent kirekesztést, a nemzeti, etnikai érdekek kizárólagosságát, hanem éppenséggel az egyenlőség felé haladást, „az egyenlőség rejtélyének és enigmájának/titkának/megtalálását”.

A népfőiskolák hallgatói és tanárai

A hosszú tanfolyamok tanulóinak átlagos életkora 21 év, noha a skála 18 évtől 60 évig terjed. A résztvevők 75%-a 20-25 éves, és a fiatalok minden társadalmi rétegeből verbuválódnak. Nagy általánosságban a tipikus népfőiskolai tanuló a hosszú tanfolyamokon az a 20-21 éves fiatal, aki 19 éves korában elvégezte a gimnáziumot, ott leérettségizett, és most néhány éves szünetet tart tanulmányai folytatásában, amelynek érdemi részét egy több hónapos népfőiskolai tanfolyam tölti ki, hogy megerősítést, felkészítést kapjon további tanulmányaihoz.

Tanulmányi szempontból a népfőiskolások összetétele meglehetősen homogén, mert mintegy csak 20%-uk nem végzett középiskolát, de a kötelező 9 osztályt ők is elvégezték. Egyetemet végzett csak az idősebb felnőttek között van, de ez nem jellemző. Így inkább hasonlatosak a hallgatói színvonal tekintetében a népfőiskolák a középiskolákhoz, mint az egyetemekhez, főiskolákhoz. A nemek aránya 5%-kal a nők, illetve a lányok javára billen.

Új jelenség a hallgatók összetételében a munkanélküliek növekvő aránya. Számuk meglehetősen nagy – a hosszú tanfolyamokon – megközelíti a 20%-ot. Ezek a fiatalok már dolgoztak valahol és munkanélküli segélyre jogosultak, amelyet az újabb törvények értelmében népfőiskolai tanulmányaik idején is megkapnak. A munkanélküliek száma azonban talán még a 20%-nál is magasabb, mert

ez a szám nem foglalja magában azokat a hallgatókat, akik a helyi szociálpolitikai hatóságoktól kapnak munkanélküli segélyt. Ha a munkanélküli fiatal tanulmányai alatt kedvező munkaaajánlatot kap, minden következmény nélkül abbahagyhatja a népfőiskolai tanfolyamot.

Egy másik nagy csoportját a hallgatóknak a bevándoroltak és a külföldiek alkotják, az arányuk mintegy 8%, több mint ezer hallgató. Nagy részük külföldi vendéghallgató, akik nemcsak a helsingőri nemzetközi népfőiskolán tanulnak, hanem minden intézményben megtalálhatók. A nyelvi hasonlóságok miatt a legtöbben jönnek a skandináv országokból, valamint Németországból és Európa többi országaiból. Csak a tengerentúli országokból mintegy félezen jönnek Dániába tanulni évente.

Az ország 105 népfőiskolájában az igazgatók, főállású és részfoglalkozású pedagógusok száma csaknem 1000. 58%-uk főállásban, 31%-uk mellékállásban végzi munkáját, 11%-uk igazgató. A férfi pedagógusok száma 62%, a nőké 38%. A népfőiskolák nagysága különböző, de átlagosan egy tantestület összetétele olyan, hogy a 6 főállású tanár mellett négy mellékállású dolgozik. A mellékállásúak többsége nő, akik családi kötelezettségeik mellett tanítanak. A főállású tanároknak csak kisebb hányada lakik a főiskola területén, de az igazgatóknak kötelező a bentlakás.

A népfőiskolai tanárok többsége tanárképző főiskolát végzett, az igazgatóknak több mint 50%-a, a főállású tanároknak 42%-a, a részfoglalkozású oktatóknak 20%-a ilyen végzettségű. Viszonylag alacsony az egyetemi tanulmányi háttér. Igazgatóknál mintegy 32%, főállású tanároknál 25%, részfoglalkozásúaknál 15%. Ez is azt bizonyítja, hogy a népfőiskolák elsősorban nem az „akadémikus képzés” intézményei, ahol a helytálláshoz és az eredményes munkához elsődlegesen nem a magasabb tudományos kvalifikáció szükséges, hanem a pedagógiai készség és rátermettség. Elég magas azoknak az oktatóknak az aránya, akik valamilyen más szakmai képesítéssel rendelkeznek, amelyek a népfőiskolákra oly jellemző praktikus foglalkozások vezetéséhez szükségesek.¹⁷

¹⁷ *Dialogus a dán és a magyar felnőttoktatásról.* Budapest, KULTURINNOV, 1990. január 12-16. Előadások, csoportmunka, információs anyagok.

A népfőiskolák anyagi, igazgatási, szervezési kérdései

A népfőiskolák bentlakásos felnőttoktatási, ifjúsági intézmények, működésüket törvények, rendeletek szabályozzák, amelyek általános érvényűek és ennek alapján jogosultak az állami támogatás megnyerésére. A népfőiskolai törvény értelmében az állam /az Oktatásügyi Minisztérium Felnőttoktatási Igazgatósága/ hagyja jóvá a népfőiskolák alapítását, az igazgató kinevezését, a tananyag körvonalait, az oktatás épület-adottságát. Az állam a népfőiskolák költségvetésének 85 %-át központosítva biztosítja. Ez magába foglalja az oktatók és a személyzet fizetését, az intézmény fenntartási költségeit, a fűtés, a világítás, a takarítás és az egyéb szolgáltatások költségeit, kiadásait, az adókat és a biztosítást, a földbérleti díjat, a kamatok díjait és az oktatással kapcsolatos egyéb kiadásokat /pl. előadók tiszteletdíját, utazási költségeket, taneszközök vásárlását stb./.

Egy hallgató egyhavi részvételi díja 4,200 Dkr, amely magába foglalja az ellátás és elszállítás teljes költségeit, valamint a tandíjat. Az extra szolgáltatásokért /pl. 1 hét tanulmányút külföldön/ általában külön kell fizetni. Az egy-két hetes rövid tanfolyamokon 1 hét teljes részvételi díja: 1.600-1.700 Dkr. A népfőiskola tehát nem teljesen ingyenes oktatási intézmény, a legtöbb hallgató azonban állami ösztöndíjban részesül – anyagi helyzetétől függően. Ezenkívül a lakóhely szerinti illetékes városi Önkormányzat is hozzájárul a költségekhez. A munkanélküliek a tanulás időtartamára a munkanélküli segélyt megkapják.

A népfőiskolai törvény előírja, hogy a népfőiskoláknak bentlakásosoknak kell lenniük. A legrövidebb tanfolyam, amit a népfőiskolák szervezhetnek, az egyhetes tanfolyamok. Az anyagi támogatásra való jogosultság is sok feltételhez van kötve. Ilyen például az, hogy minden népfőiskolának legalább egy 20 hetes tanfolyama, illetve 2 tizenkét hetes tanfolyama kell, hogy legyen minden évben. Ezzel az állam, illetve az Oktatásügyi Minisztérium a népfőiskolai oktatás további széttöredeztségét akarja megakadályozni. Ahhoz, hogy egy népfőiskola állami támogatást kapjon, a minimális létszám 18 „egész éves hallgató”, vagyis 18 olyan fiktív hallgatónak a feltételezése, aki 40 héten át vesz részt a tanfolyamokon. Az is előírás, hogy az intézményeknek egy évben 32 héten át kell „üzemelni”, és a befogadó kapacitást legalább 75%-ban kell kihasználni.¹⁸

¹⁸ Ibid. 17.

A népfőiskolák általános irányításának legfelsőbb szerve az Igazgatói Tanács, amelynek tagjait a támogató csoportok és a társadalmi szervezetek képviselőiből választják. Ugyancsak tagja lehet a Tanácsnak az a városi vagy megyei helyi önkormányzat, ahol a főiskola van, ha fenntartásában részt vesznek. Nem tagjai a Tanácsnak a főiskola tanárai, sem a kiszolgáló személyzet tagjai. Az intézet igazgatója részt vesz ugyan a testület ülésein, de szavazati joggal nem rendelkezik. Ilyen módon valósul meg a népfőiskolák felett a társadalmi ellenőrzés, különösképpen a gazdálkodás, a fenntartás kérdéseiben.

A főállású tanárok kötelező óraszámja 600 óra egy évben, 32 hét szorgalmi időt számítva. Ez közvetlenül megfelel annak a kötelező óraszám mennyiségnek, ami Magyarországon érvényes. Ennél azonban sokkal többet vannak együtt a tanárok a diákokkal. A tanárokat az igazgató, az igazgatót az Igazgatói Tanács nevezi ki.

A legmagasabb fizetésben az egyetemi végzettséggel rendelkezők részesülnek, az erre vonatkozó nomenklatúra szerint. A főiskolai végzettségű tanárok fizetése megegyezik a 9 osztályos iskolában tanító pedagógusok fizetésével. Ha azonban a főiskolai diplomával bíró tanárnak már van 6 éves vagy ennél több gyakorlata a felnőttoktatásban, az egyetemi diplomásokkal egyenrangú csoportba sorolható. Tehát a szakmai tapasztalatokat megfelelőképpen honorálják. A nomenklatúráknál magasabb fizetéseket az állam nem támogatja, ezt az iskoláknak kell megfizetniük, ha ennek szükséglete felmerül.

A főállású oktatókon kívül a főiskolák korlátozott létszámú részfoglalkozású tanárt is alkalmazhatnak, a minisztérium által megadott kvóta szerint. Ők is jogosultak a társadalombiztosításra és a nyugdíjra. Kötelező óraszámuk: 150 óra egy évben, fele a főállású tanárokénak. Ezenkívül tagjai még a tantestületeknek az óraadó tanárok, akik bizonyos alkalmakkor meghatározott foglalkozásokat vezetnek. Az ő óradíjuk megfelel a felnőttoktatásban általában alkalmazott óradíjnak.

A módszerekkel foglalkozó fejezetekben már utaltunk arra, hogy a dán népfőiskolák teljesen függetlenek, olyan „lebegő” intézmények, amelyek sehová sem tartoznak. Az intézmények valóságos gyakorlatában talán ez így van, de mégsem teljesen szabadok a szó ad absurdum értelmében, mert bi-

zonyos formáságoknak, kötöttségeknek eleget kell tenniük. A népfőiskolák jogilag ugyan magánintézmények, de a felügyeletet az Oktatásügyi Minisztérium Felnőttoktatási és Ifjúsági Igazgatósága látja el. Ez a kapcsolat azonban nem egy ránehezedő, túlsúlyos viszony, hanem sokkal inkább partneri és segítők. Miben mutatkozik meg ez a „felügyeleti” kapcsolat azon túlmenően, hogy az állam, vagyis a minisztérium 8%-os mértékben támogatja a népfőiskolákat? Jelentős mértékben abban, hogy minden évben be kell nyújtani a népfőiskola vázlatos tantervét a minisztérium Felnőttoktatási és Ifjúsági igazgatóságának, amelyet az jóváhagy. Kérésre az Igazgatóság bővebb információkat is kérhet, továbbá kiküldhet egy pártatlan inspektort az intézménybe az oktatás tartalmi és módszertani megvizsgálása céljából, azonban ez nem sértheti az iskolák tananyagelosztásának, a módszerek megválasztásának szabadságát. Sokkal inkább az a lényeg, hogy minden tanfolyamon érvényesüljön az iskola általános karaktere. A népfőiskolai igazgatók és tanárok rendszeresen vesznek részt szakmai továbbképzéseken, diplomatanfolyamokon. A továbbképzés időtartamára az érdekeltek egy évig terjedően fizetett tanulmányi szabadságot kapnak, vagy órakedvezményt. A legáltalánosabb továbbképzési forma a népfőiskolai tanárok számára a tanárképző főiskola egyéves posztgraduális tanfolyama – Koppenhágában.

A népfőiskolák Információs Központja az 1950-ben alakult Népfőiskolai Információs Iroda /Hjkskolernes Sekretariat/, amely 5 főhivatású munkatárssal Koppenhágában működik. Feladata a népfőiskolák publicitásának maximális elősegítése. Az információs iroda minden évben kiadja a dán népfőiskolák egyéves programfüzetét, mely tartalmazza valamennyi intézmény valamennyi tanfolyamának témáját és időpontját. A kiadvány csaknem 200.000 példányban jelenik meg, és lényegében mindenhová eljut, ahol feltehetően érdeklődés várható a népfőiskolák tanfolyamai iránt. Ezen kívül minden népfőiskola – több tízezer példányban – készít saját broszúrákat és plakátokat is programjairól, amelyeket szintén az iroda terjeszt.

Néhány nép főiskolai portré

A grundtvigi, azaz a hagyományos népfőiskolák egyike a **Vestbrik népfőiskola** a Jylland-félszigeten. 1884-ben alapították és azóta azon népfőiskolák körébe tartozik, amelyek zenei irányultságúak. Be-

fogadó képessége 90 fő, a tanári karában zeneakadémiai végzettségű tanárok is vannak. A téli tanfolyamuk októberben kezdődik és júniusban fejeződik be, nyáron pedig kéthetente rövid tanfolyamok sokaságát ajánlják nyugdíjasoknak, családoknak, amatőr csoportoknak.

A hosszú tanfolyam négy csoportra oszlik, akik időnként közös foglalkozásokon vesznek részt, amikor irodalommal, társadalmi ismeretekkel foglalkoznak. A zenei csoport a legnépesebb, 60 hallgatóval. Tagjai olyan fiatalok, akik szeretik a zenét, és esetleg zenei tanulmányaikat akarják tovább folytatni. A nyolc hónap során hangszeres zenéléssel, zeneelmélettel, népzenevel, kórusénekléssel, klasszikus muzsikával, rockzenével, rajzzal foglalkoznak egyénileg és csoportosan a megadott lehetőségek és az általuk összeállított tanulmányi terv alapján. A másik három csoport kisebb létszámú, 12-en foglalkoznak fazekassággal, 10-en szövessel és megint 10-en fotózással, filmezéssel. A közös foglalkozások heti óraszámja 12 óra.

A hosszú tanfolyamon 8.45-kor a napirend énekléssel kezdődik, s utána minden csoport elkezd a foglalkozást, kivéve a hét két napját, amikor 9-12-ig közös előadás, vita-délelőtt van általánosabb témákból. Az ebéd 12-kor van, utána 2 óra szünet. A diákok részt vesznek a konyhai munkálatokban is, az épület rendben tartásában, külön beosztás és jelentkezés szerint. A délutáni foglalkozások 5 óráig tartanak. A legnépszerűbb szabadidősporthoz a főiskolán az úszás, a labdarúgás és a röplabda. Az átlagéletkor: 22 év.

A nyári tanfolyamok teljesen más jellegűek. Ezek kéthetes tanfolyamok, főképpen művészeti témakörökben gyerekeknek, időseknek, amatőr művészeknek. 1989-ben a következő tanfolyamokat rendezték, részben egymással párhuzamosan, részben egymást követően: operettek /időseknek/, helyi irodalom, helyi szerzők /időseknek/, népzene, videó és rock muzsika és kultúra, családтанfolyam, filmnapok. Ezek a tanfolyamokon is vannak gyakorlati foglalkozások, előadások, tanulmányi kirándulások.¹⁹

Az iskolát az iskolatanács irányítja, amelyben képviselve van a tanári kar és a tanszemélyzet. A tanári karban nagyon jó a kollektív szellem. Leg-

¹⁹ *Kiállítás a dán felnőttoktatásról.* Népfőiskolák, művelődési szövetségek, felnőttzakképzés. Rendezte: Dán Kulturális Intézet. 1990. KULTURINNOV.

nagyobb gondjuk, hogy a feladatok sokaságához képest kevesen vannak. Az iskola jellegének megfelelően szorosan együttműködnek a zeneiskolákkal. A zeneoktatás a népfőiskolán meglehetősen magas színvonalú, de diplomát nem adnak. Az államtól 85%-os támogatást kapnak.

A négy munkás-népfőiskola egyike az **Esbjerg népfőiskola**. 1910-ben alakult és azóta a dán szakszervezeti képzés központja. Az egész év folyamán 1-2 hetes tanfolyamokat rendeznek – a szakszervezeti szövetséggel közösen – bizalmiak, szakszervezeti aktivisták részére. Ezen kívül az iskola helyet ad különböző szakszervezeti gyűlések, kongresszusok számára. Néhány éve nyílt meg a főiskola „Média Főiskolája”, amely ahhoz kíván hozzásegíteni, hogyan lehet a tömegmédiákat felhasználni a helyi közösségek, a társadalom fejlesztése érdekében. Ezek a tanfolyamok kétheteseek, külön programok szerint.

A **négy nyugdíjas népfőiskola** egyike a Marielyst népfőiskola. Az első nyugdíjas népfőiskola 1971-ben nyílt meg, a Jyllandi Nyugdíjas Népfőiskola. Az iskola létrehozását pedagógusok és szociális gondozó társadalmi szervezetek kezdeményezték. Általában az volt a gyakorlat, hogy a nyugdíjas öngyógyító egyesületek üdülőket, panziókat vettek meg tengerpartokon, szép természeti környezetben, így alakult meg a Marielysti főiskola is 1969-ben.

A tanfolyamok kéthetenként váltogatják egymást. A részvételi díj 2.500-3.000 Dkr. Az átlagéletkor 74 év. Tíz „tanulóból” csak kettő férfi. Az előadások, beszélgetések és viták a humántudományok, művészetek és a politikai ismeretek széles körét ölelik fel /pl. irodalom, helytörténet, zenetörténet stb./. A program szerinti tanulmányi munka óraszám egy héten 24 óra. A testi kondíció megtartását tornagyakorlatok, séták, kirándulások szolgálják. A négy nyugdíjas népfőiskolán kívül valamennyi népfőiskola szervez tanfolyamot az idősek részére, a rövid tanfolyamok több mint 50%-a tartozik ebbe a műfajba.²⁰

A gerievi népfőiskola **sportnevelési népfőiskola**. Arra ad lehetőséget, hogy aki erre igényt tart, kipróbálja ügyességét, erejét és állóképességét a sportpályán, a tornateremben és az uszodában. Az elméleti foglalkozások, viták, tanulókörök a sport történelmi, etikai, művészeti, irodalmi, történelmi vonatkozásaival foglalkoznak. A téli tanfolyamok

általában 30 heteseek, novembertől júniusig. Itt is a hallgatók saját maguk állítják össze heti és hosszabb távú munkaprogramjukat, figyelembe véve a felajánlott adottságokat és érdeklődésüket.

Felnőttoktatási központok, iskolarendszerű felnőttoktatás

A felnőttoktatási központokat az 1978-as Oktatási Törvény értelmében hozták létre saját épülettel és tanári karral, amelyből 70 van az országban, 90 ezer hallgatóval. Megyei fönntartású intézmények, amelyek az elemi iskola 9-10 osztályának pótlására hivatottak és gimnáziumi képzést nyújtanak a felnőttoktatás keretei között. Ezek az ún. „egyszeres előkészítő tanfolyamok”, illetve a gimnáziumi tanfolyam hivatalos neve: „magasabb vizsgára előkészítő tanfolyam”, más néven „HF tanfolyam”. Ez utóbbi tanulási forrnia hallgatóinak létszáma 40 ezer. Hozzávetőlegesen ugyanennyien vesznek részt az alsóbb fokú iskolapótló tanfolyamokon is, ami viszonylag igen magas arányszám, összesen 2%-a a lakosságnak.

A HF tanfolyamok kétévesek, amelyre bárki jelentkezhet, ha betöltötte a 18. évét, tekintet nélkül arra, hogy milyen iskolai előképzettsége van. A vizsgát részletekben, hosszabb ideig is le lehet tenni bizonyos pontrendszer alapján /kredit szisztéma/. A hallgatók a tanfolyamok sokaságából válogathatnak és időbeosztásuktól, érdeklődésüktől függően állítják össze tanulmányi rendjüket, hogy hosszabb vagy rövidebb idő alatt megszerezhessék a szükséges pontszámot. A részkurzusok lehetnek három-, hathónaposak, illetve egy- és kétévesek, váltakozó kezdetekkel a tanulmányi évben, augusztustól júniusig. Saját tankönyvvel dolgoznak, amelyek kizárólag a felnőttoktatás számára készülnek, amelyeket a hallgatók kölcsönkapják az iskolától. Jelentkezésnél a hallgatók 200 Dkr tandíjat fizetnek, ezen kívül azonban ingyenes az oktatás.

A hallgatók többsége két tárgyat tanul a délutáni, vagy az esti órákban, illetve vannak teljes jogú nappali tagozatosok, főképpen a teljes munkanélküliek. A vizsgák nem kötelezőek, de a tanulók 90%-a levizsgázik. Tanulmányaikhoz szakszervezeti segítyt kapnak, illetve ha nem szakszervezeti tagok, az önkormányzat részesíti őket szociális támogatásban. A felnőttoktatási központokban étkezésre is lehetőség van, saját költségen.

²⁰ Ibid. 20.

A tananyag fő- és melléktárgyakból áll. Kizárólagosan főtárgyak a dán nyelv és irodalom, a történelem, a matematika, az angol és német nyelv, a földrajz, a vallástudomány, a biológia, a társadalomtudomány. Kiegészítő illetve választható tantárgyak: zene, kreatív művészetek, atlétika, francia, orosz, spanyol, fizika, kémia, pszichológia, számítógép-ismeretek stb. Ha a tanulmányi idő elnyújtott, fel lehet venni film- és televízió-ismereteket és egyéb exkluzív tárgyakat is. Ennek megfelelően a felnőttoktatási központok el vannak látva a szükséges eszközökkel és berendezésekkel, stúdiókkal, s rendelkezésre állnak a megfelelő tanárok az iskolán belül és részfoglalkozású munkaviszonyban. A hallgatók többségét olyan 18-25 éves korú fiatal felnőttek alkotják, akik a kötelező 9 vagy 10 osztályos elemi iskola után tanulmányaikat nem folytatták és ennél fogva nem tudnak kellőképpen érvényesülni a munkaerőpiacon, valamint továbbtanulásukhoz is szükséges a HF vizsga letétele. A tanulók többsége fiatal nő, akik gyermeküket egyedül nevelik, és ez a tanulási forma a legkedvezőbb számukra. Mások a már megszerzett érettségi tárgyaikat akarják kiegészíteni újakkal, pusztán a több tudás kedvéért, de Ők vannak kisebbségben.²¹

Összességében a felnőttoktatásnak ez a tanulási formája elsődlegesen a szociális és személyiségproblémáktól terhelte, de sorsukba bele nem nyugvó fiatal felnőttek számára nyújt alkalmas, alaposabb tanulási lehetőséget, beleértve az igényesebb nyelvtanulást is.

Művelődési szövetségek

A dán terminológia szerint a magyar népművelés, közművelődés megfelelője a népfelvilágosítás, a „folkeoplysning”. Szó szerint azonban nem volna helyes lefordítani, mert semmiféleképpen nem tartalmazza az „Aufklärung” fogalmát, hanem sokkal inkább jelenti az önkifejezést, a „néptudatosodást”. A fogalom-magyarázatnál ismételtelen vissza kell mennünk Grundtvighoz, aki a népfelvilágosítás, illetve a népfelvilágosodás szellemi atyja volt, és ennek legfőbb módszerét „az életre fényt derítő beszélgetésekben” látta, amely cselekvésre készítet és megerősíti az embert önbecsülésében. A népfelvilágosítás volt az, amely a XIX. század végén, 100 évvel a jobbágy-ság felszabadítása után a parasztság öntudatosodásához vezetett, és amikor a parasztok hazatértek a

népfőiskolákról, megalapították az első tejjgazdasági szövetkezeteket. A folkeoplysning a munkások körében sem ment el nyomtalanul, mert ez olyan erő volt, amely hozzásegítette őket ahhoz, hogy teljes jogú embernek tekintsék magukat, fokozta önbizalmukat és cselekvőképességüket.

A dán közművelődésnek, népművelésnek 150 éves a tradíciója, amelyet az Öntevékeny Művelődés Törvénye is megerősít. A helyi, közösségi közművelődésben primátusa van az öntevékeny kezdeményezésnek, a művelődési szövetségeknek, a magánszemélyeknek. A helyi hatóságok csak akkor vesznek részt a lakosság kulturális ellátásában, ha valahol nincs lakossági, társadalmi kezdeményezés, ha hiátust kell betölteni. Ez azonban ritkán fordul elő, ugyanis a helyi közművelődés négyötödét az öntevékeny szervezetek valósítják meg, a fennmaradó feladatok nagy részét pedig magánszemélyek, privát kezdeményezésként oldják meg.

A művelődési szövetségek érdekképviseleti, konzultatív szerve a Közművelődés Országos Tanácsa, amely összefogja, egyezteteti a közművelődés területén tevékenykedő legnagyobb művelődési szövetségeket, összesen 34 országos szervezetet (Dansk Folkeoplysning Sarnroad). A Tanácsba tömörülő szövetségek rendezvényeinek látogatói létszáma évenként mintegy 1 millió fő /75%-uk nő, 40%-uk 45 évnél idősebb/, ami a lakosság egyötöde.²²

A konzervatív Néppárt alapította meg 1947-ben a **Népi Közművelődési Szövetséget** /Folkeligt Oplysnings Forbund/, a FOF-ot. Az egyik legnagyobb közművelődési szövetség az országban, politikai beállítódását tekintve polgári irányzatú. Alapgondolata a humánus, demokratikus, keresztyén értékek terjesztése, és különösképpen a kereskedőkhöz, iparosokhoz, hivatalnokokhoz fordul. Célkitűzéseit tanulókörök, esti iskolák, levelezőoktatás és előadás-sorozatok útján valósítja meg. A Népi Közművelődési Szövetség kezdeményezte 1952-ben a Dán Népi Színpad megalakulását, amely később az ún. Dán Színházzá fejlődött. Ez a legnagyobb utazó színház Dániában, amely eljut az ország minden részébe.

Az 1947. évi szerény kezdet óta a FOF sokat fejlődött, ma már 150 helyi tagozata van, amelyek az 1987/88-as évadban pl. 14.715 tanfolyamot bonyolítottak le, több mint 600 ezer oktatási órával

²¹ Ibid. 6.

²² Ibid. 17.

és kb. 180 ezer résztvevővel. Ugyanebben az időszakban az előadás-sorozatok látogatóinak száma 44 ezer hallgató volt. Ezen kívül a Szövetség hangversenyeket, konferenciákat, színházi előadásokat és képzőművészeti kiállításokat is rendez. A FOF-rendezvények látogatóinak száma évenként mintegy negyedmillió.²³

Szociális, liberális közművelődési szövetség a **Szabad Művelődési Szövetség /Frit Oplysningsforbund/**, amely a Radikális-Liberális Párthoz áll a legközelebb, 1952-ben alapították, amikor még kedvező lehetőségek nyíltak a közművelődés anyagi támogatására, különösen, ha újításokról, kísérletezésekről volt szó.

A szövetség egyik akciója Dániának sajátos földrajzi viszonyaival állt összefüggésben. Az országnak ugyanis kb. 400 kisebb-nagyobb szigete van, amely tény nemcsak a közlekedést és a szállítást állítja nagy nehézségek elé, hanem a kulturális ellátásban is nagy gondot jelent. Ráadásul a sok kis sziget lakossága erősen fogyóban van, amely még külön demográfiai problémát is jelent. Az itt lakóknak hosszú hajóutat kell megtenniük, hogy a központokba, városokba eljuthassanak. A kulturális és művelődési lehetőségek a szigeteken csekélyek. A sok kis szigetnek összesen még 100 lakója sincs.

Ilyen körülmények készítették 27 kis szigetet, annak lakosságát arra, hogy szövetségbe tömörüljenek helyzetük önerőből történő javítására, érdekeik védelmére. Ezzel a szövetséggel lépett kapcsolatba a Szabad Művelődési Szövetség és a 27 kis szigeten kísérletet végzett a népművelési munka megszervezése érdekében. A munka igen nehéznek bizonyult, sok helyen még oktatásra alkalmas helyiségek sem voltak. Végül is 37 különböző tantárgyból sikerült tanfolyamot indítani /pl. főzés, számítástechnika, történelem, népi tánc, idegen nyelvek, kerámia, motorszerezés stb./ A szigetek lakosságának 32,9%-a vett részt ezeken a rendezvényeken, a 17%-os országos átlaggal szemben. Az oktatók utazási költségeit a Szövetség fedezte.²⁴

Szocio-kulturális mozgalom a „**Mit csinál a nép**” elnevezésű öntevékeny szervezet, dán nevén

²³ FOF. *Folkeligt Oplysnings Forbund. Kurser, foredragsraekker, kulturelle aktiviteter.* Alsund-ornradet 1990–1991. Sonderborg, 1990:40.

²⁴ *Frit oplysningsforbund, 1990–1991.* Sonderborg, 1990:18.

„Folkevirke”. Erőteljesen kötődik a nőmozgalomhoz, nőaktivisták alapították 1944-ben. Hátterében ma is kilenc nőmozgalmi szervezet áll, többek között a Dán Nemzeti Nőszövetség, a Háziasszonyok Egyesülete, a Dán Ápolónők Szakszervezete stb. A Szövetség célja: nyílt politikai párbeszéd kezdeményezése és támogatása aktuális politikai, szociális, vallási kérdésekről, elsősorban tanulókori formában. A mozgalom fel tud ajánlani egy-egyhetes tanulási lehetőséget a vele együttműködő népfőiskolákon, valamint előadás-sorozatokat, tanulóközvetítői foglalkozásokat, vitanapokat, nyári, őszi táborok szervezését gyerekek illetve nagyszülők és unokáik részére. Továbbá bel- és külföldi tanulmányi kirándulásokat kezdeményez politikailag érdekes helyszínekre, országokba, A szövetségnek van egy folyóirata is, amelyik négyszer jelenik meg egy évben, tematikus összeállítással /pl. demokrácia, a nép befolyása az ország kormányzására stb./.

A **Háziasszonyok Művelődési Szövetsége /Det Danske Husnrøderforeninger/** 1920-ban alakult, taglétszáma 22 ezer fő. Célja a családdal kapcsolatos művelődés segítése, szervezése. Jelszava: „Vegyél részt annak a helyi közösségnek a formálásában, amelyben élsz”. A szövetségnek tagja lehet minden alkalmazásban lévő, illetve „nem dolgozó” háziasszony, akiknek egyben érdekvédelmi szervezete is. Formai tekintetben tevékenysége minden szinten változatos, mert lakással, táplálkozással kapcsolatos bemutatókat éppúgy szervez, mint előadásokat, tanfolyamokat, külföldi utakat.

A „DDH” konkrét akcióprogramokkal is dolgozik. Társadalmi téren például irányítja, és jó irányba igyekszik terelni a néptáplálkozást. Érdekvédelmi tevékenységének homlokterében áll a kisgyermekes családok társadalmi helyzete, a nők egyenjogúsításának kérdései, a nemi erőszak megelőzésével kapcsolatos intézkedések. Foglalkozik ezen kívül még olyan kérdésekkel is, mint a családok lakáshelyzete, a környezetvédelem, a mellrák megelőzésével kapcsolatos vizsgálatok szorgalmazása, a hulladékanyagok, a házi szemét körforgalmába való visszahelyezésének propagálása stb.

1873 óta működik a **Dán Háziipari Társaság /Dansk Husflidsselskab/** mint az egész országot átfogó háziipari mozgalom. Célja a népi háziipar és a népi kismesterségek megőrzése, minőségének emelése. A szövetség szakoktatókat képez a háziipar különböző ágazataiban, szabadidős tanfolyamokat

szervez gyermekek és felnőttek részére, s általában szószólója a népi iparművészet méltó anyagi és erkölcsi megbecsülésének.

A Dán Háziipari Társaság tulajdonképpen ernyőszervezet, amelynek az országban mindenhol megtalálható helyi háziipari egyesületek a tagjai, így a szövetség „alulról” építkezik oly módon, hogy a helyi aktivistákhoz a megyei bizottság, illetve a központ ad segítséget. A szövetségbe a garantált minőségű népi iparművészeti termékeket árusító üzletek is felvételüket kérhetik.

Az országban működő népi egyetemeket fogja össze a **Népi Egyetemek Tanácsa** /Folkeuniversitetsudvalget/. Ma ez a mozgalom szintén az egész országra kiterjed oly módon, hogy önálló tagozatai vannak az öt egyetemi városban / Koppenhágában, Aarhusban, Odenseben stb./, s mintegy 100 helyen működik önálló népi egyetemi bizottság, s ezek szoros kapcsolatot tartanak a vonatkozó egyetemekkel, kutatóintézetekkel. A „falakon kívüli” szokványos formák mellett – előadások, előadás-sorozatok, tanfolyamok, tanulmányi kirándulások stb. – a távoktatást is alkalmazzák munkájukban. Rendezvényeiket minden réteg arányosan látogatja, a hallgatók száma évenként 90 ezer körül van. A közvetített ismereteknek mintegy fele társadalmi, történelmi tárgyú.

A felsoroltakon kívül számos nagy országos közművelődési szervezet van még, amelyekre szintén az a jellemző, hogy széles társadalmi bázisuk van és tartalmukat, politikai céljaikat tekintve valamelyik kisebb vagy nagyobb párthoz csatlakoznak. Az egyik legrégebbi és legnagyobb befolyású ilyen öntevékeny művelődési szervezet a **Munkás Művelődési Szövetség**, amely 1924-ben alakult, és mint ilyen, a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek közművelődési egyesülete. De ugyanígy megvan a Liberális Pártnak, a Szocialista Néppártnak, illetve az egyháznak is a művelődési szövetsége.

A közművelődési társadalmi „infrastruktúra” azonban nemcsak politikai érdekek szerint tagozódik, hanem a jelentősebb ágazatoknak is megvan a maguk szakmai, mozgalmi szövetségük, amelyek ellátják a terület érdekképviseletét, oktatási, metodikai feladatait.²⁵

²⁵ Ibid. 17.

Az egyik legerősebb szakmai érdekeltségű öntevékeny szervezet az **Amatőr Színházak Dán Szövetsége** /Dansk Amatør Teater Samvirke/. Ez is összefoglaló „ernyőszervezet”, amelynek 700 //amatőr színpad és csoport a tagja, 1988-ban ünnepelte 40. éves évfordulóját fennállásának. Célja, hogy minél többet tegyen „a jobb és szebb élet” érdekében /életminőség/, fokozza a társadalom-kritikát, a vélemények szabad áramlását, építsen a közösségi értékekre, adjon biztatást az embereknek az önbizalom növeléséhez, segítsen kibontakoztatni a mindenkiben meglévő alkotóképességet, adjon minél több alkalmat az egyének és csoportok közötti társas kapcsolatok kiépítéséhez, szorosabbra fűzéséhez.

A szövetség azt is fontos feladatának tekinti, hogy az amatőr színházi mozgalom minél szélesebb körű kibontakoztatásával ellensúlyozza a mindent egyre jobban elárasztó komercianizmust, a versenyszerűséget a kultúra területén. Ugyanígy felemeli szavát mindenfajta diszkrimináció ellen, ösztönzést ad a művészi kísérletezéshez, az országok közötti interkulturális cserékhez. Formai eszköztára szinte kimeríthetetlen, mert foglalja a könnyű és komoly műfajok minden válfajával /pl. álarcos színházzal, utcaszínházzal, revüvel, kabarékkal, hagyományos színházzal, zenés színházzal, gyermekszínjátszással stb./. Alapvető feladatához tartozik az amatőr rendezők és színészek képzése, továbbképzése tanfolyamok formájában. „Rivaldafény” címmel szakmódszertani lapot is megjelentet.

Érdekes és figyelmet érdemlő műfaja a dán amatőrszínjátszásnak és így az Amatőr Színházak Dán Szövetségének is a tájjátékok és táji színházak műfaja. Ezen azonban nem az együttesek „tájéolását”, turnézását kell érteni, hanem a tájhoz, egy adott városhoz kötődő, annak hagyományait felelevenítő színjátszást. Más megközelítésben ezt helytörténeti, lokálpatrióta színjátszásnak is nevezhetnénk, amely a szülőföld jobb megismerésére, megszerettetésére nevel. Dániában ezek sokszereplős, látványos rendezvények, amelyeket hivatásos rendezők és dramaturgok készítenek elő és bonyolítanak le. Ilyen volt legutóbb a jobbágyfelszabadítás 200 éves évfordulójának megünneplése 1988-ban, amelyet 150 színelőadásban ünnepeltek az együttesek, 9000 fellépő részvételével, 170 ezer néző előtt. Az ilyen nagyobb akciókat szintén a szövetség fogja össze és szakmailag segíti.²⁶

²⁶ Ibid. 20.

Esti iskolák, felnőttnevelés és a művelődési szövetségek

A legátfogóbb felnőttnevelési tevékenység Dániában – legalább is a résztvevők körét tekintve – az a szabadidős helyi közművelődési tevékenység, amelyet a közművelődési szövetségekkel karöltve az ún. esti iskola /aftenskoler/ valósítanak meg. Az esti iskolák tulajdonképpen – a mi fogalmaink szerint – a tanfolyamos ismeretterjesztés szervezeti formája, intézménye, amelyben minden ötödik dán ember így vagy úgy, hosszabb vagy rövidebb ideig egy év leforgása alatt részt vesz. Az esti iskolák lényegében behálózzák az országot, mindenütt megtalálhatók a nagyobb településeken több is van belőlük. Számuk jelenleg meghaladja a 3000-ret.

Az esti iskolák lehetséges tanfolyamai a témák és aktivitások igen széles körét ölelik fel az egészségnevelési gyakorlatoktól és ismeretköröktől /jóga, testnevelési gyakorlatok, relaxációs tréningek stb./ a kreatív tárgyakig /szabás-varrás, csináld magad, zene/ és az idegen nyelv oktatásáig. Az anyagi támogatás elnyeréséhez szükséges feltételek igen liberálisak. Ha például legkevesebb 12 ember meg akar ismerkedni egy témával, az esti iskolának a tanfolyamot el kell indítania, és központi költségvetésből, illetve helyi hatósági hozzájárulásból fedezni kell a személyi kiadásokat, az egyéb adminisztrációs költségeket, így a résztvevőknek csak a fennmaradó egyharmad részt kell megtéríteniük. Valójában csak néhány olyan tanfolyamtípus és aktivitásforma van, amelyet az „Öntevékeny Művelődés Törvénye” értelmében nem támogat anyagilag az állam, illetve a városi önkormányzat /pl. sportolás, terem- és szabadtéri játékok, táncolás, házi sörkészítés stb./. A testi kondíciót elősegítő tanfolyamok támogatottak, de a nagytermi táncos összejövetel már nem, ugyanígy a jazz-balet és a bridzstanfolyam sem. Ahhoz, hogy valaki tanfolyamot vezessen, kvalifikáció nem szükséges, de az „Öntevékeny Művelődés Törvénye” értelmében rendelkeznie kell egy 48 órás szakkörvezetői tanfolyami végzettséggel. Általában a helyi közművelődés feltételeit ez a törvény /Lovóm Friídsunder-visning/ szabályozza – meglehetősen nagy precizitással.

Az esti iskolák méretei, nagysága igen különböző lehet. Vannak egészen kis esti iskolák, amelyben csak öt csoport foglalkozkodik, és nincs is saját épületük, helyiségük, hanem foglalkozásaikat más intézményben, iskolában tartják, s vannak közepes

méretűek, amelyeknek „irodái” az esti iskolai igazgató lakásán vannak, és van 60-80 egészen nagy intézmény, amelyeknek szervező részlege a város központjában van, az alkalmazottak száma pedig 5-től 10 főig is terjedhet.

Az iskolák többsége valamilyen művelődési szövetséghez tartozik /pl. Munkás Művelődési Szövetség, Népi Közművelődési Szövetség, Szabad Művelődési Szövetség/, míg mások függetlenségüket hangsúlyozzák és semmilyen irányban nem kötelezik el magukat, illetve ezek az intézmények nem politikai, hanem szakmai szervezetekhez kapcsolódnak, pl. a Dán Felnőttoktatási Szövetséghez. Mindazonáltal az intézmények tartalmára, az oktatókra és a hallgatókra nézve nem meghatározó tényező ideológiai, politikai hátterük, ez kézzelfoghatóan nem tükröződik tevékenységükben. Annál is inkább így van, mert a dán társadalomban az érdekek nagymértékben polarizálódnak, amelyet nehéz nyomon követni. A gyakorlat a valóságban az, hogy az esti iskolák a tanfolyamok igen gazdag választékát nyújtják mindenhol, az igényektől függően. A tanfolyami hallgatók megoszlása a következő:

kondicionáló /torna/ tanfolyamok	18%
zenei tanfolyamok	12%
praktikus tanfolyamok	
/szövés, festés, textilnyomás,	
rajzolás, kerámia, porcelánfestés stb./	1%
szabás-varrás	10%
idegen nyelv	10%
dán nyelv bevándoroltaknak	10%
főzés, háztartási ismeretek	6%
EDP /számítógépes tanfolyamok/	2%
egyéb	22%

A foglalkozásokat az esti iskolák, mint szervezetek az esetek többségében iskolákban /a 9-10 osztályos alsó fokú középiskolában/, annak a délutáni és esti órákban nem használt termeiben tartják. A „Folkeskola”-k kötelesek felszereléseiket és eszközeiket, úgymint videomagnókat, epidiaszkópokat, számítógépeit, filmvetítőket stb. az esti iskolák tanfolyamainak rendelkezésére bocsátani. Az erre vonatkozó szabályok és rendeletek értelmében, ha az esti iskola délelőtti tanfolyamait, és ez egyre gyakrabban fordul elő, nem az iskolában, hanem más, nem állami intézményben tartja, a bérleti díjat központi keretből megtérítik. Az elv az, hogy az emberek találkozhassanak és szabadon megvitathassák közös gondjaikat.

Külön rendelkezések szólnak a rokkantak és a bevándoroltak szabadidős művelődésének támogatásáról. Ennek értelmében bizonyos fajta mozgássérültek pénzügyi segítyt is kapnak tanfolyami részvételükhöz, és ők már akkor is anyagi támogatást kapnak, ha öt fő jelentkezik csak egy szakkörbe, így tanulásuk teljesen ingyenes. Megint más szabályok vonatkoznak a bevándoroltak megsegítésére.²⁷

Munkaerőpiac-képzés: AMU

A munkaerőpiac-képzés /arbejdsmarkedsuddannelserne/ dán nevén AMU, összefoglaló fogalom, amely mindazokat az iskola utáni képzési formákat foglalja magába, amelyek a munkaadók és munkavállalók rendelkezésére állnak a munkaerő növelése, a produktivitás fokozása érdekében. Ezek a képzési tevékenységek fontos elemei a társadalom munkapiac-politikai tevékenységének. A képzés mintegy 50 szakágazatra terjed ki, és főként a magánszektor igényeit elégíti ki. Az AMU átfogó rendszere keretében a tanfolyamok száma évenként mintegy 1.400, amely a hosszabb tartamú, a gazdasági életbe bevezető tanfolyamoktól kezdve, a rövidebb, az új technológiai eljárásokat ismertető tanfolyamokig terjed.

Milyen az AMU szisztéma módszere? Lehetséges egyes tanfolyamokat elvégezni, de lehet kombinálni és egymásra is építeni a képzési formákat, hogy azok egységes egészet alkossanak, a résztvevők tapasztalatainak, szakmai hátterének figyelembevételével. A tanfolyamok tartalmának meghatározása a munkaerőpiac szervezeteinek és a vállalatok igazgatóságainak együttműködésével történik a Munkaügyi Minisztérium irányításával. A képzések tartalma, szervezete és módszere állandóan változik a munkaerőpiac változásainak megfelelően. 1986 júliusában új törvény lépett életbe, amely biztosítja, hogy az AMU állandóan összhangban legyen a munkaerőpiac szükségleteivel.

A munkaerőpiaci képzés a következő tanfolyami formákat foglalja magába: rövid speciális tanfolyamok, szakmunkások és betanított szakmunkások képzése, munkavezetők, műszaki rajzoló, asszisztensek stb. képzése, bevezető és átképző tanfolyamok, megrendelt vállalati tanfolyamok stb.

A felnőtt betanított és szakmunkásképzés rendszere

1960-ban lépett életbe, az AMU-n belül, a felnőttek munkára orientált, rövid lejáratú, betanított- és szakmunkásképzés rendszere a Munkaügyi Minisztérium hatáskörében azzal a céllal, hogy maradéktalanabban megteremtődjen az egyensúly a munkaerő felkészültsége, valamint az ipar és a kereskedelem munkaerő-igénye között. 1965 óta a felnőttképzésnek ez a speciális rendszere jelentős mértékben hozzájárult a dán gazdaság növekvő produktivitásához, ezen belül is a munkaerő konvertálásához, adaptációs készségének növeléséhez.

A szisztéma eredményességének újabb lendületet adott az 1985-ben elfogadott törvény a felnőtt szakmunkásképzésről, amely jogalapot teremtett a képzési rendszer állandó megújítására, fejlesztésére. A törvény azt is kimondja, hogyan lehet hatályát kiterjeszteni a munkanélküliek képzésére, és állást foglal a szisztéma még fokozottabb állami támogatása kérdésében is, különösen olyan esetekben, ahol a résztvevőknek eddig még anyagi kötelezettségei voltak. Ezt követően, 1986-ban a Parlament határozatot fogadott el egy Képzési Alap létrehozására, amelynek a rendeltetése az, hogy a vállalatok és a résztvevőkön keresztül minden évben rendelkezésre álljon a rendszer működésének anyagi fedezete. Az összeget minden évben a Munkaügyi Minisztérium biztosítja, amely megegyezik a Pénzügyi Törvényben lefektetett összegekkel.²⁸

Jelenleg a szisztéma 800 tanfolyami szolgáltatást foglal magába, amelyet az ipari és kereskedelmi képzési intézmények, valamint a helyi gazdasági és társadalmi szervezetek realizálnak a speciális helyi igények kielégítésére. A szisztéma volumenét mutatja, hogy 1984-ben több mint 168 ezer résztvevője volt a tanfolyamoknak, amely megfelel a munkavállalói állomány 6%-ának, s a rendszer költségvetése 1,5 milliárd dán korona volt, amely az össznemzeti jövedelem /GDP/ 0,3%-át alkotta. Némelykor a képzés – a betanított- és szakmunkásokon kívül – a művezetőkre és a fiatal technikusokra is kiterjed, valamint magába foglalja a képzési tanácsadást is.

A szisztéma tartalmára a modulrendszer a jellemző, amelyek lényege, hogy az egyes tanfolyamok

²⁷ Ibid. 18. 2S Ibid. 4.

²⁸ *The Adult Vocational Training System*. The Danish National Association of Trade Unions Koppenhága, 1986:22.

tananyaga a központok által elkészített és a helyileg megtervezett és összeállított tartalmak kombinációja. Erre azért van szükség, hogy ezáltal az általános érvényű szakmai hitelesség és a helyi érdekeltég intézményesen biztosított legyen. A rendszeren belül nyilvánvalóan az üzemek saját hatáskörükben is szervezhetnek speciális tanfolyamokat önálló tematikával, melyre szerződést kötnek, de az ilyen esetekben az állami támogatás kisebb mértékű.

Mind a helyi, mind a magasabb szinteken a képzés megtervezésében és kivitelezésében az érdekelt szervek szorosan együttműködnek, figyelembe véve a rendelkezésre álló anyagi kereteket, amelyeket az Alap biztosított és biztosít. Miután a képzési intézmények tanfolyami formáikat, szolgáltatási kereteiket közreadták, a munkaerőpiac szervezetei, a helyi kereskedelmi és ipari vállalatok, valamint a szakszervezetek együttesen hozzák meg döntéseiket.

Általában az állami támogatás fedezi a tanfolyamok megszervezésével kapcsolatos összes költségeket, és a fő programokban a hallgatók – ha bizonyos feltételeknek eleget tesznek – jogot formálhatnak arra, hogy segílyt kapjanak kiesett keresetük megtérítésére, illetve keresethez jussanak, amely megegyezik a munkanélküli alap egy napra eső összegével. Ha a tanfolyami hallgató keresete magasabb volt, mint az előbbiek alapján számfejtett összeg, a munkanélküli segíly egy napra eső összegét 125%-kal meg lehet emelni.

A képzési szisztémában megkülönböztetett helyet foglalnak el az ún. „különleges tanfolyamok”, amelyek célcsoportjai olyan munkavállalói rétegek, amelyek igen nehezen vagy egyáltalán nem tudnak részt venni a munkaerőpiacon, illetve, ha kapnak is munkát, nem tudják azt állandó jelleggel megtartani. Ezek a tanfolyamok főképpen speciális szakmákra képzik át az érdekeltet, illetve bevezetést adnak a munkaerőpiacba való bekapcsolódáshoz, vagy pedig nem is egy megadott szakmára készítik fel, hanem további szakmakeresésre, továbbtanulásra ösztönöznek.

E különleges képzés költségeit teljes egészében közalapról fedezik. Az átképzés idejére a résztvevők segílyben részesülnek, és ha bizonyos feltételeknek eleget tesznek, a vállalatoknál fizetés-kiegészítést kapnak a képzés időtartamára. Az EIFU tanfolyamok /EIFU = fiatalok részére szervezett bevezető tanfolyamok/ szintén kapnak ennél kisebb segílyt tanulmányaik időtartamára.

A felnőtt betanított- és szakmunkásképzés szükségzerű koordinálásával és konzultatív feladataival a Munkaügyi Minisztérium mellett működő Egyesült Képzési Tanács foglalkozik, amelynek tagjai az érdekelt képzési intézmények és termelési ágazatok képviselői. E mellett működik három képzési tanács, amelyek a három fő tanfolyami forma speciális kérdéseivel foglalkoznak, és állást foglalnak a képzési formák tematikai elveit illetően. A három bizottság a következő: Betanított Szakmunkások Képzési Bizottsága, Szakmunkások Képzési Bizottsága, Bevezető Tanfolyamok Bizottsága. A három testület egymásnak nincs alárendelve.

A képzési rendszer működésének illusztrálására a betanított szakmunkások képzési rendszerét ismertetjük. A betanított szakmunkások képzésének célja, hogy szakismeretük mindenkor lépést tudjon tartani a munkaerőpiac követelményeivel, a szakma állandó fejlődésével. E cél megvalósítása is modulrendszerben történik, amelybe a hallgatók különböző szinteken kapcsolódhatnak be, szakmai felkészültségüktől, üzemi gyakorlati tapasztalataiktól függően. Ennek megfelelően a legalacsonyabb szinten a képzés alapfokon történik és nincs elvárás az előzetes ismereteket illetően. Másfelől pedig magasabb szintű tanfolyamok is lehetségesek, melyek bonyolultabb munkafeladatokra készítik fel.

Alapvető rendeltetése a tanfolyamoknak, hogy mindenkor vegyék figyelembe a munkaerőpiac változó követelményeit, és olyan új munkamódszereket, eljárásokat ismertessen meg, amelyeket a szakma fejlődése megkövetel. A tanfolyamok időtartama 1-8 hétig terjedhet. Az átlagos időtartam 2,5 hét. Speciális modulszerkezetek lehetővé teszik hosszabb tanfolyamok szervezését is, amennyiben ezt a bonyolultabb feladatok és a nagyobb specializáció megkívánja. Az ilyen tanfolyamok 2-7 hónaposak is lehetnek. A tanfolyamok a gyakorlatra orientáltak és az elméleti elemek is szorosan kapcsolódnak a gyakorlathoz.

A felnőtt betanított szakmunkások célcsoportjai olyan 18 éven felüli betanított szakmunkások, akik alkalmazásban vannak, vagy munkát keresnek, főként a magánszektorban dolgoznak. De a tanfolyamok nyitva állnak az állami szektorban dolgozó betanított és szakmunkások számára is, valamint jelentkezhetnek elvégzésükre művezetők, szakmunkások, kisiparosok és kivételesen 18 éven aluliak is. Általában a résztvevők 66%-a betanított munkás, 13%-a szakmunkás.

A tananyag központi részét a Munkaügyi Minisztérium Felnőtt Szakképzési Igazgatósága és a Betanított Szakmunkások Képzési Bizottsága hagyja jóvá, a speciális ágazati és helyi vonatkozású témareszeket pedig a munkaadókból és a munkavállalókból álló helyi szakbizottságok. Magukat a tanfolyamokat szervezhetik a műszaki és kereskedelmi iskolák, műszaki intézetek, a nappali tagozatos szakmunkásképző iskolák, illetve a nagyvállalatok oktatási osztályai, vagy a magánalapon működő képzési intézmények. A munkát megint csak a helyi szakoktatási bizottságok koordinálják és szorosan együttműködnek a képzési intézményekkel, hogy a helyi igények és szükségletek a képzés során maximalsan érvényesüljenek.

Az esetek többségében a betanított szakmunkások számára rendezett tanfolyam egy vagy két hetes. 1984-ben a megtartott hetek száma 7.868 volt, amelyből 24% volt kereskedelmi és adminisztratív jellegű és 76% kapcsolódott különböző ipari szakmákhoz. Ugyancsak ebben az évben 66.477-en kezdték el tanulányaikat a tanfolyamokon és 96%-uk be is fejezte a képzést. Az ipari jellegű tanfolyamokon az 1984-es évben 33.000 szakmunkás vett részt. Ennek a tanfolyamtípusnak a célcsoportja 250-300 ezer fő. Ez azt jelenti, hogy Dániában, a szakmunkás kategóriában minden nyolcadik évben kerül sor a munkavállalók továbbképzésére.

A résztvevők túlnyomó többsége fiatal, 37%-uk 25 éven alul. A felnőtt szakképzés nyilvánvalóan mindkét nem számára nyitott. De, mivel a betanított szakmunkások tanfolyamai munka-centrikusak, a nőhallgatók részvétele nagymértékben attól függ, van-e realitása annak, hogy a tanfolyamok elvégzése után alkalmazást kapjanak.

A munka melletti szakoktatás intézményei

A kötelező 9 osztályra épülő szakoktatás két meghatározó intézménye Dániában a hagyományos tanoncképzés és az EFG, „az intézményesített alafokú szakoktatás és képzés”. Ez alkalommal most azokat a képzési intézményeket tekintjük át, amelyek a munkaerőpiacba még be nem kapcsolódott fiatalok kiképzése mellett a felnőttek, illetve a már munkavállalók kiképzésében, átképzésében is részt vesznek, jóllehet a kettő között sok az összefonódás, átfedés.

Az egyik legátfogóbb, legnépesebb önálló szakoktatási intézményrendszer az ún. „**kereskedelmi iskolák**” rendszere /Handelskolen/ hálózata, amelyek a kereskedelem és a szolgáltatás szférájában adnak szakmunkás-képesítést, részben az alafokú középiskolából kikerülő fiatalok számára, részben a már termelőmunkát végző felnőtteknek. A kereskedelmi iskolákban a 16-18 éves korosztálynak mintegy 25%-a vesz részt a tanulásban, a képzés időtartama hároméves.

Minden egyes iskolának olyan kiépített tanfolyami rendszere is van, amely a munka mellett ad alapképzést, továbbképzést. Ezek a tanfolyamok a kereskedelmi ismeretek széles körét fogják át az udvarias kiszolgálásra való oktatástól kezdve a boltok, kereskedelmi vállalatok vezetésére való kiképzésig. A tanfolyamok egy részét „megrendelésre” szervezik meg a vállalatok számára, míg másokat az iskolák kezdeményeznek és hirdetnek meg körzetükben, a kereskedelmi, szolgáltatási szervek feltételezett igényei és szükségletei szerint, amelyre a hallgatók egyénileg vagy csoportosan iratkoznak be. Az iskolák tantervének kidolgozásában részt vesznek a munkaadók és a munkavállalók szervezetei is. A résztvevők a tanfolyam elvégzéséről jogérvényes bizonyítványt kapnak.

A kereskedelmi iskolákon belül a kereskedelmi felnőtt-szakképzés egyik legalapvetőbb formája az ún. **Merkonom tanfolyamok**. Ebben a képzésben évenként mintegy 100 ezren vesznek részt. Az esti tanfolyamokon a tanulmányi idő 3 év. Az oktatás modulrendszerben történik. A képzés költségeinek a 80%-át az állam, 20%-át a hallgató fizeti, amelyet legtöbb esetben a munkaadó átvállal. A 14 fő modul a következő:

- üzletvezetés
- ingatlanközvetítés
- adatkezelési technika
- üzemvezetés
- külkereskedelmi ismeretek
- gazdálkodási ismeretek
- áruvétel, beszerzés
- marketing és piacmegmunkálás
- szervezési ismeretek
- személyzeti ügyek kezelése és nyilvántartása
- számviteli ismeretek
- revízió, ellenőrzés
- szállítványozás
- nemzetközi piackutatás és piacmegmunkálás.

Az ishoji kereskedelmi iskola Dánia 57 kereskedelmi iskolájának egyike. Független önkormányzati intézmény, ügyeit saját választott vezetősége intézi, amelyben egyenlő arányban vannak képviselve a munkaadók és a munkavállalók.

A technikus- és mérnöktovábbképzés alapvető intézménye a Dán Technikai Intézet /Danske Teknologisk Institute/. Szolgáltatásain évente mintegy 20 ezren vesznek részt, tanfolyamaik száma évenként meghaladja az 1500-at, amelyek általában egy-öt naposak. Az intézmény képzési lehetőségeit vállalatvezetők, mérnökök, technikusok veszik igénybe az üzleti élet legkülönbözőbb területeiről. Az intézet képzési programja szorosan kapcsolódik a különböző termelési ágazatok vállalati irányításának mindennapi gyakorlatához, műszaki feladatainak megoldásához. A képzés főbb területei a következők:

- vállalatok fejlesztése és irányítása
- elektronika és automatizálás
- épitéstervezés és kivitelezés
- környezetvédelem és laboratóriumi technika
- elektronikus adatkezelés
- energetika
- termékfejlesztés és tervezés.

A tanfolyamok legnagyobb része ún. nyílt kurzus, amelyre a hallgatók egyénileg iratkoznak be a különböző vállalatoktól. A tanfolyamok nagyobbik része azonban „mértékre szabott” tanfolyam, vagyis egy bizonyos vállalat speciális képzési szükségleteit elégíti ki. Az intézet alkalmassági elemzéseket is készít, ha egyes cégek, szakmák ilyen kéréssel fordulnak az intézethez.

A Dán Technikai Intézet 1100 dolgozójával fontos része a dán technikai infrastruktúrának. Iparfejlesztési tanácsadásával, tanfolyami tevékenységével, műszaki felvilágosító munkájával az összekötő kapocs szerepét tölti be a kutatás és a gyakorlat között, ezáltal elősegíti a vállalatok műszaki színvonalának megemelését.

Míg a Dán Technikai Intézet a munka melletti szakképzés közép- és felsőfokú intézménye, addig a **Technikai Iskolák** (Technisk skola) olyan szakmunkásképző intézmények, amelyek egy-egy körzet szakmunkásképzési és továbbképzési igényeit elégítik ki. Az egyes iskolák között bizonyos munkamegosztás van, amelynek értelmében a ritkább szakmákból bizonyos intézmények országos hatókörrel rendelkeznek.

A képzés két részből áll. Egyéves alapképzésből, majd két-három éves specializált szakképzésből a választott szakmának megfelelően. Az egyéves bázisképzés során a növendékek kipróbálnak minden szakterületet és közismereti képzésben is részesülnek /dán és idegen nyelvek, társadalmi ismeretek stb./. A tanfolyamok egyes tárgyai kötelezőek, amelyekből vizsgát kell tenni, míg mások fakultatívak. Az alaptanfolyam 36 órás intenzív elfoglaltsággal jár. Minden iskolában működik egy tanácsadó iroda, amely segíti a hallgatókat a tanterv összeállításában, és tanácsokat ad a megfelelő munkahely megválasztásához a kiképzés gyakorlati idejére.

A technikai iskolák másik feladatköre a szakmai továbbképzés, ezenkívül munka melletti műszaki gimnáziumi kiképzést is nyújt. Néhány példa a szakmai továbbképzés tanfolyamaira: motorelektromosság és hibaelhárítás, számítógépkezelés és raktárirányítás. Az iskolák komplex vállalati igényeket is kielégítenek.²⁹

Munkanélküliek és a felnőttoktatás

A teljes foglalkoztatottság hosszú évtizedei után, 1974-től újból szembe kellett néznie Dániának a munkanélküliség nehézségeivel. Úgy tűnik, hogy a munkanélküliek száma 1983-ban érte el a tetőfokát 9%-kal. Az arány azóta némiképpen csökkent, és megállapodott a 6-7%-nál, ez a szám azonban még mindig elég magas, és a munkanélküliség leküzdése, kompenzálása az országnak az egyik legégetőbb gazdasági, társadalmi, oktatási feladata.

Összehasonlítva a többi nyugat-európai országgal, Dániában a munkanélküli segély viszonylag magas: az utolsó 3 hónap átlagbérének 90%-a, de nem haladhatja meg a 125 ezer dán koronát. Egy szakmunkás évi összkeresete nagy átlagban 180.000 dán korona. Tehát a munkanélküliség annál nagyobb anyagi és erkölcsi veszteség, minél magasabban kvalifikált munkavállaló válik munkanélkülivé. Aki – tételezzük fel – 10.000 koronát keres egy hónapban, annál a veszteség „csak” 1.000 korona havonta, de aki 20.000 koronát keres, annál 5.000.

Munkanélküli segélyre a munkanélküliek maximum 30 hónapon át jogosultak, amely után „jár” még támogatott munka, 7 hónapig az állami szektorban, 9 hónapig a magánszektorban. A támoga-

²⁹ Ibid. 18.

tott munka után a munkanélküli személy ismételen jogosult a 30 hónapos munkanélküli segélyre. A tapasztalat azonban az, hogy az első 30 hónapos periódus nem vezet állandó munkaviszonyhoz, és ismét bekövetkezik egy újabb 30 hónapos várakozási idő, ami egyre elviselhetetlenebbé teszi ezt az állapotot, s ez a törvényhozók szándékával sem tallkózik.

Ezt a tarthatatlan helyzetet felismerve válik szükségessé a munkanélküliek képzése, átképzése. Mivel a munkanélküliek túlnyomó többsége szakképzetlen, egy bizonyos potenciális szakma megszerzése mind az egyén, mind a társadalom szempontjából feltétlenül szükséges. A lehetőségek sokfélék. Egy rövidített tanfolyamon meg lehet szerezni egy szakmai képesítést, be lehet fejezni a hiányzó három gimnáziumi osztályt, vagy be lehet iratkozni az „EDP” számítógépes tanfolyamra, hogy csak néhány kiragadott példát említsünk. Általában a munkanélküliek képzése két, egymással összefüggő úton halad. Az egyik típusa a munkanélküliekkel való foglalkozásnak az, amikor ennek meghatározott célja van, amikor valamilyen képesítést szerez meg a potenciális munkavállaló. Ide sorolhatók a szakosító tanfolyamok stb. A másik típusú képzésnek azonban ilyen konkrét célja nincs, hanem azt tűzi maga elé, hogy a munkanélküli elvesztett önbizalmát adja vissza, segítse felismerni képességeit, további tanulmányainak, hivatásának, szakmájának megválasztását. Ebbe a kategóriába tulajdonképpen valamennyi felnőttoktatási intézmény beletartozik, de különösképpen a népfőiskolák, az egész napos népfőiskolák, a termelő iskolák, a kreatív művelődés háza stb.

A dán állam a munkanélküliek képzését, átképzését, egyáltalán oktatását, művelődését sokféle eszközzel, anyagilag is támogatja. 1988 őszén a dán parlament 1,8 milliárd korona összeget hagyott jóvá az elkövetkező 4 év támogatott oktatására. Ennek értelmében 3-6 hónapig kap a munkanélküli személy a munkanélküli segéllyel egyenértékű tanulmányi segélyt. Ez a rendelkezés különösen a legveszélyeztetettebb réteg számára nyújt nagy segítséget. A tanulmányi segély legfeljebb két éven át folyósítható.

A munkanélküliek képzésének egyik típusához tartoznak azok a bevezető szaktanfolyamok, amelyeknek a korhatára 15-25 év /EIFU tanfolyamok/. A célcsoportok olyan 9-10 osztályt elvégzett fiatalok, akik tartósan elhelyezkedni még nem tudtak, de esetleg valamilyen képzésben már részesültek.

A cél elsősorban az, hogy a munkakereső fiatalok orientálást kapjanak, és megismerkedjenek a munkaerőpiac számukra lehetséges szakmaival, területeivel. Ide tartoznak azok a tanfolyamok is, amelyeket a résztvevők a munkaközvetítő irodák javaslatára végeznek el bizonyos munkára való előkészítésként.

A tanfolyamok első része egy 7-10 hétből álló időszak, amely 5-7 modult ölel fel. Az utóbbiakból 3-4 ún. foglalkozási modul, mindegyik egy-egy foglalkozási területet, illetve ipartípust mutat be, míg 2-3 modul egy-egy alapkérdést ismertet a munkavállalással kapcsolatban /a munkaerőpiac helyzetét, az oktatási, képzési lehetőségeket, az álláskereső technikát stb./. Jelenleg a kérdéskörben 30 féle modul van forgalomban. A tanfolyamokat a munkaközvetítő irodák, a munkaerőpiac szervezetei, a helyi gazdasági kamarák, valamint a megyei, városi önkormányzatok közösen tervezik meg és alkalmazzák, hogy azok valóban kapcsolódjanak a helyi igényekhez.

A tanfolyamok operatív kivitelezése a szakképzési iskolák szakmunkás tagozatain történik. Napjainkban 45 szakoktatási központ működik az országban, amelyek ellátják a tanfolyamok mindennapi adminisztrációját, míg országosan az oktatásért a Munkaügyi Minisztérium Felnőtt-szakképzési Igazgatósága a felelős. A működési költségek 100%-át az állam fedezi. Minden EIFU-tanfolyam hallgatója jogosult segélyre mind a tantermi, mind a terepen történő foglalkozások, gyakorlatok idejére. 1986-ban ez a segély napi 130 dán korona volt egy napra /kb. 1.300 Ft/ a 18 éven felüli és 90 dán korona a 18 éven aluli hallgatók számára, heti öt munkanappal számítva. Azok a hallgatók, akik ezen idő alatt munkanélküli segélyben is részesültek, ezt a juttatást is megtarthatták a munkanélküliekre vonatkozó szociális rendelkezések értelmében.

Az utóbbi időben vizsgálatot folytattak azzal kapcsolatban, hogy a tanfolyamtípus milyen mértékben tudja valóra váltani a hozzáfűzött reményeket. Úgy találták, hogy az EIFU-tanfolyamok hallgatóinak 50%-a a tanfolyamok elvégzése után elhelyezkedik vagy továbbtanul, és bizonyítható, hogy ez a tanfolyamon szerzett ismeretek, tapasztalatok, kialakított kapcsolatok eredménye.

A másik típushoz tartoznak a munkanélküliek bevezető tanfolyamai közül a tartósan munkanélküliek számára szervezett tanfolyamok, különös tekintettel a nőkre és a bevándoroltakra /EIFL-tanfolyamok/. A tanfolyamok háttérben a tartósan munkanélküliek mind nagyobb száma áll. A munkanélkülieknek ez a csoportja az előzőeknél idősebb, bizonyos munkatapasztalattal is rendelkezik, mert korábban esetleg hosszabb-rövidebb ideig már volt alkalmazásban, s koruknál fogva bőségebb életismeretekkel is rendelkeznek. Ugyanakkor hiányzik belőlük a kellő motiváltság és önbizalom, hogy ismét vissza tudjanak térni a munkához, vagy tanulmányaikat tovább tudják folytatni, mert már olyan régen vannak munka nélkül. Ezért a tanfolyamok célja az érdeklődés-felkeltés, a motiváció megerősítése, hogy ismét megerősödjének, talpra tudjanak állni, esetleg a megfelelő munka felkutatása számukra. A nők esetében különösen fontos, hogy meg tudjanak barátkozni olyan foglalkozásokkal, amelyek addig idegenek voltak számukra.

Az EIFL-tanfolyamok keretében 1980 óta indítanak intézményesen tanfolyamokat bevándorolt munkanélküliek számára, különös tekintettel a dán nyelv elsajátítására. Ebben a tanfolyamtípusban kétféle oktatás ismeretes: 17 gyakorlati dán nyelvtanfolyam – összekapcsolva társadalmi ismeretekkel, beleértve a munkaviszonyokkal kapcsolatos tudnivalókat is, 21 nyelvoktatással kapcsolatos bevezető szakképzés, amely már egy adott foglalkozási csoporthoz kapcsolódik. A kombinált tanfolyamokon már modulokat is alkalmaznak.

Az EIFL-tanfolyamokat szintén a szakoktatási intézmények szervezik, azzal a különbséggel, hogy ebben a tanfolyamtípusban kihelyezett gyakorlati képzés nincs. Az oktatás tartalmában és módszerében nagymértékben érvényesülnek a helyi igények és a hallgatók elvárásai. A résztvevők, eltérően az EIFU tanfolyamoktól, külön oktatási segélyben nem részesülnek, hanem továbbra is jogosultak a munkanélküli segélyre, illetve a bevándoroltakat megillető szociális segélyre.

1985-től került bevezetésre a 24 évnél idősebb, tartósan munkanélküliek számára rendszeresített tanfolyamok rendszere /LAMU-tanfolyamok/. A résztvevők ebben az esetben speciális tanulmányi segélyben részesülnek. A LAMU-tanfolyamoknak az a célja, hogy új termelési technológiák, módszerek elsajátításával növeljék a munkanélküliek

újrabekapcsolódási esélyeit. Ebben az esetben a célcsoportok olyan 24 évnél idősebb munkanélküliek, akiknek már volt korábban tartósabb munkájuk, mégsem tudnak a munkapiaci versenyben részt venni. A résztvevők tanulmányi segélye megegyezik a munkanélküli segély mértékével.

A tanfolyamok szakmai jellege az előzőeknél erősebb, főbb tartalmi elemei a következők:

1./ **elhelyezkedést előkészítő modulok**, amelyeknek célja, hogy a résztvevők érdeklődését fenntartsák és megfelelő választási készségét fejlesszék az egész tanfolyami időszak alatt annak érdekében, hogy eredményes legyen munkahelykeresésük:

2./ **szakképzési modulok** a betanított szakmunkásképzés és a szakmunkás-továbbképzés moduljaiból.

Az általános követelmény az, hogy a modulok ne csak egy szakmát képviseljenek, hanem adjanak betekintést más speciális foglalkozásba is. A képzési idő 15-26 hét, azzal a kivétellel, amikor a jelölt az adott szakmában előzetes tapasztalatokkal rendelkezik, és a tanfolyam időtartama lerövidíthető.

Ami a tartósan munkanélküli bevándoroltakat illeti, ha az előzetes szakmai tapasztalataiknál fogva bizonyosnak látszik, hogy a bevezető tanfolyamot el tudják végezni, de a dán nyelvvel nehézségeik vannak, olyan szakmai tanfolyamon vesznek részt, amelyet a betanított szakmunkások számára szerveznek, de a tanfolyam tananyagában helyet kap a dán nyelv tanítása is. Így meggyorsul a kiképzésük folyamata. Amikor ezeket és más hasonló tanfolyamokat a helyi bizottságok megtervezik és összeállítják, illetve kiválasztják a megfelelő modulokat, figyelembe vesznek olyan tényezőket, mint a nők és férfiak aránya, a résztvevők tudásszintje, valamint a munkanélküliek elhelyezkedési lehetőségei. A tanfolyamok szervezéséért és lebonyolításáért a legfelsőbb szinten megint csak a Munkaügyi Minisztérium Felnőttszakképzési Igazgatósága a felelős. A tervezés a betanított szakmunkások képzéséért felelős kereskedelmi bizottságok és az ipari továbbképzési bizottságok közös együttműködésében történik, míg a kivitelezés a szakképzési iskolák és intézetek feladatkörébe tartozik.³⁰

Aarhus megye Dánia 14 megyéjének egyike. A munkanélküliség trendjei az elmúlt húsz évben itt is megegyeztek az országos állapotokkal. A 70-es években viszonylag alacsony volt a szint, majd

³⁰ Ibid. 30.

tetözött a 80-as évek elején 9-10%-kal, hogy stabilizálódjék a mai 7%-os rátával, amely megfelel a nyugat-európai átlagnak. Ez azonban valamivel, mintegy 0,5%-kal magasabb mint az országos.

Aarhus, megyeszékhely, egyetemi és iskolaváros, amely nagyszámú kvalifikált szakembert ad az országnak. Ezt a szellemi potenciált a város és a megye azonban nem tudja megfelelően foglalkoztatni, s ennek „eredményeképpen” értelmiségi körökben is szembe kell nézni a munkanélküliség problémájával, különösen sok a fiatal szakemberek száma, akik nem tudnak sehohol sem elhelyezkedni.

Az országos állapotokkal megegyezően a megyében is a nők foglalkoztatási gondjai a legégetőbbek, és ez összefüggésben van a nők kirobbanó munkavállalói igényeivel, amelyeknek a munkaerőpiac nem tud eleget tenni. A munkanélküliség leginkább a fiatal, teljesen szakképzetlen nőket sújtja, akik jóformán egyáltalán nem találnak munkalehetőséget. Napjainkban a nőknek mintegy 74%-a már alkalmazásban van a 10-15 évvel ezelőtti 50%-kal szemben. Tehát a munkaerőpiac már nem képes több női munkaerőt foglalkoztatni, felvenni.

A munkanélküliek kiképzésével és átképzésével, mint irányító és tanácsadó szervezet, a Városi Munkaerőgazdálkodási Iroda foglalkozik, míg a konkrét megvalósítás a szakoktatási intézményeknek és a felnőttoktatási szerveknek egyaránt feladata. A főbb képzési formák a következők: speciális tanfolyam vállalkozók részére /fiataloknak, bevándoroltaknak, nőknek/, termelési iskolák, napközi népfőiskolák, számítógépes tanfolyamok, konzultációs műszaki tanfolyamok stb.³¹

Napközi népfőiskolák

A dán felnőttnevelés egyik új intézménye a napközi népfőiskola, amely tradícióját tekintve a grundtvigi eszmékből táplálkozik, de mégis a jelen dán valóság szülötte, mert hallgatóinak 80%-a a 20 év körüli munkanélküli nő. A napközi népfőiskola a szabad felnőtt nevelésen belül a munkanélküliek képzésének ahhoz a válfajához tartozik, amelynek elsődlegesen nem az a feladata, hogy konkrét szakmát adjon, hanem hogy a benne résztvevők önbizalmát, aktivitását erősítse.

A napközi népfőiskolák mozgalma a 70-es években indult újra, s napjainkban már mintegy 100 ilyen intézmény található az országban. Az intézmények rendszerint önálló épülettel, kis szervezői és tanári apparátussal rendelkeznek, akik részben vezetik, részben szervezik a foglalkozásokat. Mint a hagyományos népfőiskolákon, úgy itt is ki vannak zárva a nagy rendezvények, az oktatás, illetve tananyag-elsajátítás kiscsoportos formában történik, ahol a tanár csak az ösztönző moderátor szerepét tölti be. Mivel a hallgatók többsége munkanélküli, az összejövetelek nem délután és az esti órákban vannak, hanem reggel 8-tól 4-ig, és így az elfoglaltság értékes tartalommal tölti ki a munkanélküliek, munkára várók szinte korlátlan szabadidejét.

A tantárgyak megegyeznek a népfőiskolák tananyagával, tehát nem szakmai jellegűek, hanem az általános műveltség és kitekintés emelését, szélesítését segítik. A közismereti tantárgyak közül is kiemelkedik az irodalom és a társadalmi ismeretek. Egy-egy tanfolyam időtartama általában 3 hónap, amelynek elvégzése után a résztvevők egyharmada rendszerint el is helyezkedik a munkaerő-piacon, míg a hallgatók másik harmada eredményes motivációt kap a tanfolyamon ahhoz, hogy aktív állampolgárrá váljék, és bekapcsolódik különböző mozgalmakba, öntevékeny szervezetekbe, a politikai pártok tevékenységébe.

Egyelőre a napközi népfőiskolák státusza és helye a felnőttnevelésben törvényileg nincs rendezve, de anyagi támogatást kapnak a Munkaerőképzés Alapjától, a városi Önkormányzatoktól és az Oktatásügyi Minisztérium kutatási alapjától. Utóbbi rendeltetése az, hogy megfelelő pénzeszközöket biztosítson az új felnőttnevelési intézmények vizsgálatához. A többéves intenzív megfigyelés ugyanis tudományosan megalapozott iránymutatást fog nyújtani ahhoz, hogy megállapíthassák, milyen irányban kell a napközi népfőiskolákat továbbfejleszteni, min kell változtatni.

E helyen teszünk említést a nem bentlakásos népfőiskolák másik formájáról, az esti népfőiskolákról, amelyek ugyan nem elsősorban a munkanélküliek képzéséhez kapcsolódnak, de mégis figyelmet érdemelnek. A grundtvigi eszméket annyiban őrzik, hogy a társadalomról és az emberi életéről alkotott nézetek és vélemények kicserélését, megvitatását tekintik elsődleges feladatuknak. Az 1968-ban megjelent „Szabadidős Művelődés Törvénye” szerint az

³¹ Ibid. 18.

esti népfőiskolai előadás-sorozatnak legalább négy előadásból kell állnia és valamilyen humán, társadalmi, természettudományos kérdés feldolgozására kell koncentrálnia ahhoz, hogy támogatást kapjon működéséhez az államtól.

A helyi önkormányzatokon kívül politikai pártok, társadalmi szervezetek indítanak esti népfőiskolai sorozatokat, amikor ez a forma látszik a legcélravezetőbbnek. Az előadók között nemcsak pedagógusok, lelkészek, orvosok találhatók, hanem olyan köztisztviselőben álló farmerek, munkások is, akiknek van mondanivalójuk emberről, társadalomról.³²

Termelő iskolák

Az ún. „Termelő iskolák” /Produktionskoler/ nagymértékben különböznek a többi dán oktatási intézménytől. Messze nem olyan alapokra épülnek, mint a 9, illetve 10 osztályos alsó-középfokú iskolák. Ez a részben felnőttoktatási, részben ifjúságoktatási forma olyan munkanélküli fiatalok számára nyújt képzést, akik nem fejezték be általános iskolai, illetve középiskolai tanulmányaikat, de ugyanakkor kevésbé vannak motiválva arra, hogy hiányzó iskolai végzettségüket bármilyen módon is pótolják.

A fiataloknak erre az elég nagyszámú rétegére általában az a jellemző, hogy ellenszenv él bennük az alsó fokú középiskolával, a középiskolákkal szemben. Ezen kíván segíteni a termelő iskola, és egy olyan képzést akar megvalósítani, amely elsődlegesen a gyakorlatra, a fizikai munkára épül, és ezen keresztül próbál hatást gyakorolni értelemre, magatartásra, viselkedésre. Az oktatást ebben az iskolatípusban sokkal szélesebben kell értelmezni, mint azt hagyományosan szokás. Itt az oktatás nem tananyag- és elméletközpontú, hanem munkára és gyakorlatra orientált, és így próbál eljutni az általánosítás, az elmélet szintjére, különösen, ha a tanulóknak valamilyen gyakorlati kérdéssel kapcsolatosan kétélyei, vagy éppenséggel ötletei támadnak.

De amellet, hogy az iskola tulajdonképpen munkahely, mégsem szakiskola, hanem nevelő intézmény és a tanuló önmegvalósítása, önbizalmának erősítése a cél, valamint az aktív tevékenységre, folyamatos munkára való szoktatás. Ez további

³² Péter Manniche: *Rural Development in Denmark*. Borgen, Koppenhága, 1986:22.

késztetést és kitartást ad későbbi tanulásukhoz, munkájukhoz. Nem elhanyagolható az sem, hogy a tanulók az iskolában a munkafolyamatok minden fázisában részt vesznek a nyersanyag-előkészítéstől a késztermékek előállításáig, amely elősegíti, hogy jobban lássák helyüket az egyre jobban szétszabduló modern munkamegosztásban.

Az iskolák a helyi vállalatokkal kötött szerződések értelmében piacra termelnek és termékeiket eladják. A magyar fogalmak szerint ezek az intézmények nevelő indíttatású „védett” munkahelyek. A munkában való részvétel választásos alapon történik, egy iskola többféle tevékenységgel is foglalkozik. A leggyakrabban előforduló ipari és mezőgazdasági iparágak: gépjavító műhelyek, asztalos üzemek, halfeldolgozók, varrodák és szövőüzemek, állattenyésztés, zöldség- és gyümölcsstermelés stb. Néhány iskolában, az igényektől függően, közismereti tantárgyakat is tanítanak, pl. dán nyelvet és irodalmat, matematikát, idegen nyelveket.

A tanulók munkájuk után megfelelő bért kapnak, a 18 év alatti fiúk és lányok esetében ez kb. 500-600 dán korona egy hétre, a 18 és 30 év közöttiek heti bére pedig kb. 670-870 dán korona. Emellett a résztvevők szociális segélyüket is fenn tarthatják.

A termelő iskolák jogi státusza olyan magánalapítvány, amelyet a városi, illetve a megyei önkormányzatok hoznak létre és támogatnak az ifjúsági munkanélküliek alapján. 1978 és 1988 között 65 munkaiskola létesült és a tanulók létszáma, akik részt vettek az iskolák termelési gyakorlatában és oktatási programjában, 2000 fő volt. Az iskolákban nincs tanévkezdés és befejezés, bármikor be lehet kapcsolódni a munkába, és el lehet hagyni az intézetet, ha a résztvevőknek elhelyezkedési lehetőségük adódik. Az iskoláknak egy részében van már ifjúsági szállás és teljes ellátási lehetőség, míg más termelő iskolák más, már korábban tárgyalt ifjúsági iskolákkal alkotnak egy intézményt.³³

A stenderupí termelési iskolát az igazgató, a felesége és barátjuk hozta létre. Az intézmény finanszírozása többforrású: kulturális minisztérium, megye, a fiatalokat küldő települési önkormányzatok és az iskola saját vállalkozásai. Ez utóbbi a bevétel 20%-át alkotja. Az intézményben 31 hallgatót tud-

³³ Jagasics Béla jelentése a magyar népfőiskolai tanárok és szervezők dániai tanulmányújáról, 1991.

nak elhelyezni, egy-két ágyas szobákban. A fiatalokat az önkormányzati hivatalok szociális osztályai irányítják az iskolába. Ha a fiatalok nem vállalják az iskolában való dolgozást, tanulást, akkor a család nem kap segílyt. A beiskolázás elve tehát a kényszerű önkéntesség. Az állami szabályozás értelmében a résztvevők maximálisan egy évig lehetnek az intézményben, de gyakorlatilag sokkal tovább nyújtanak számukra otthont és értelmes életet. Aki idejön, nem tudja, mit akar, és mit tud. Az iskola azonban ráveszi őket arra, hogy sokféle területen tegyék próbára magukat, alakítsák ki képességeiket. Ehhez számos különböző műhelyük van: varró- és szövő műhely, állattelep, melegház és a szántóföldek. Az iskolától távolabb, külön épületben található a szerelőműhely és a számítógépes blokk, ahol a műholdakról hívnak le információkat és azt továbbítják. Hetente egyszer közös programot szerveznek, például múzeumlátogatást, kirándulást, valamint van egy vita nap, amelynek témáját a hallgatók maguk döntenek el. Ha valaki a tanulmányi idő alatt abbahagyja a tanulást, a munkát, hazamegy, akkor utána mennek, próbálnak vele beszélni és a szüleiével is. A szülőikkel az iskolának egyéb kapcsolata nincs, hiszen jelentős részük deviáns családi környezethez tartozik /italozás, kábítószer stb./. Ez az örökség gyakran felbukkan a fiatalok körében is. Nem tiltással harcolnak ellene, hanem meggyőzéssel, mintaadással, egy számukra teljesen új világ felmutatásával.³⁴

HK Modul Data számítógépes tanfolyamok

A HK Modul Data egy dán oktatási szervezet, amely alap- és haladó számítógépes és adatfeldolgozó tanfolyami szolgáltatások ellátásával foglalkozik. A HK Modul Data a HK /Kereskedelmi és Adminisztratív Alkalmazottak Szakszervezete/ kebelén belül működik, amely a második legnagyobb szakszervezet Dániában, 320 ezer embert tömörít magába az állami és a magánszektorból. A HK egyik célja, hogy korszerű képzési lehetőséget biztosítson tagjai és szélesebb nyilvánosság számára a számítógépes ismeretek körében.

A HK Modul Data teljesen új szervezet, 1986-ban jött létre, amikor teljes mértékben bizonyossá vált, hogy a dán oktatási rendszer képtelen megoldani a komputerképzés feladatait. Eredendően

³⁴ *New Approaches to Adult Education in Denmark*. Danish Research and Development Centre for Adult Education. Kopenhagen, 1988:25.

a HK-tanfolyamokat csak a szakszervezet keretein belül akarták megvalósítani, később azonban szükségesnek látszott a szolgáltatás kiterjesztése az egész dán ipari, szolgáltatási, mezőgazdasági szférára.

A tanfolyami rendszer négy éves, tapasztalatai pozitívak, és megbízható alternatív képzésnek bizonyult. A résztvevők köre változó. Csatlakoznak speciális csoportok, máshol a képzés kiterjed egy egész vállalatra, így került sor tanfolyamok szervezésére például a dán Külügyminisztériumban is. Az országot 22 HK Modul Data oktatási központ hálózta be. Valamennyi intézet ugyanazzal a hardware és software-állománnyal és képzési anyaggal rendelkezik. A képzési koncepció általános, de az oktatás a munkavállalók helyszínein történik. A módszertani alapelvek is ugyanazok, de nagyfokú flexibilitás érvényesül a különböző oktatási folyamatokban az igényektől függően.

A tanfolyamok számítógépes alapismereteket adnak és megismertetnek a data processing elvvel és gyakorlatával. Ez sokféle tanfolyami formában és szinten történhet, adaptálva a vállalatok jellegéhez, szükségleteihez. Öt témakörben, három nehézségi fokozatban lehet elsajátítani a számítógépes elméletet és gyakorlatot. Az öt problémakör a következő: komputerismeretek, komputereszközök és alkalmazásuk, komputerprogramozás, komputertervezés és analízis, komputerfejlesztés. Az oktatás nagymértékben épül esettanulmányokra, amikor is a hallgatók konkrét feladatokat oldanak meg /például egy szervezet számítógépre vitt könyvelései/, melynek lényege a célszerűség és az alkalmazott ismeretek. A szervezet kialakította saját tananyag-arszenálját, amely a tanfolyam elvégzése után is hasznos eszköze a hallgatónak. A HK-oktatás ingyenes és a munkahelyi körülményektől függően munkaidőben, az esti órákban, vagy hétvégeken kerül lebonyolításra.

A HK Modul Data rendszeren kívül a felnőttoktatási intézményekben is szép számmal szerveznek számítógépes tanfolyamokat. Ezek közül egyet említünk meg, mint a felnőttoktatási projektek egyikét. Kopenhagen egyik külvárosában, Bailerupban, az ottani egyik ifjúsági iskolában létesítettek egy 12 számítógépes műhelyt, amely mindenki számára nyitva áll, beleértve diákokat, pedagógusokat, nyugdíjasokat éppen úgy, mint felnőtt-oktatókat. A géppark azonban elsősorban mégiscsak az ifjúság oktatását szolgálja. Itt bárki megoldhat programozó gyakorlatokat és játékeladatokat szakértő ok-

tató segítségével. A gyakorlatok általában párosan történnek. A műhelyben haladó számítógépesek is gyakorolhatnak, s megoldhatnak olyan feladatokat, amelyekre otthon, egyedül nem képesek, összekombinálva saját gépüket az oktatóműhely gépeivel.

A létesítmény „betérés” alapon működik, de tanfolyamot is felajánlanak kisebb üzemek, valamint egyesületek részére a tagnyilvántartás, a könyvelés gépesítése céljából. A gépszobákhoz könyvtár, tanulószoba és kávézó is csatlakozik.

A Mezőgazdasági Ismeretterjesztő és Tanfolyamszervezési Szövetség

Dániában mintegy 100 ezer farmer van az országban, ami a keresőképessé lakosságnak kb. 0,5%-át alkotja, illetve ennyien foglalkoznak részben vagy egész munkaidőben mezőgazdasággal. 50 ezren ugyanis csak részfoglalkozásként üznek farmertevékenységet, például úgy, hogy valaki tanár, de amellet van egy kis gazdasága. A dán mezőgazdaság az egyik legfejlettebb mezőgazdaság a világon, produktivitását, tudományos-technikai fejlettségét tekintve, annak ellenére, hogy a talaj- és éghajlati viszonyok nem a legkedvezőbbek. Lényegében egy farmer ezer nem mezőgazdasággal foglalkozó embert lát el jó minőségű kenyérral, hússal, tejjel. A fő termelési ág az állattenyésztés, azon belül is a sertésenyésztés. Egy gazdaságban több száz, illetve ezer sertést is tenyésztnek. Ennek megfelelően a mezőgazdasági szakműveltség az országban, elsődlegesen a farmerek körében igen magas. A mezőgazdasági export az államháztartásban változatlanul jelentős /pl. sonka-export az Amerikai Egyesült Államokba/. A mezőgazdaság szervezettsége, érdekvédelme, feldolgozó és értékesítő szövetkezetbe való tömörülése széles körű és magasan fejlett. Az első tejfeldolgozó szövetkezetek Dániában alakultak meg a múlt század második felében. Érthető, hogy a népi írók mozgalma nagy érdeklődéssel fordult Dánia felé a 30-as évek elején, Magyarországon is, élükön Móricz Zsigmonddal, és a dán mezőgazdaságot követendő példának tekintették. Minden bizonnyal megszívlelendő tanulsággal szolgál számunkra a dán farmergazdálkodás napjainkban is.

A farmerszintű mezőgazdasági szaktudás fenntartása és állandó fejlesztése Dániában nem állami, hanem társadalmi, pontosabban egyesületi feladat.

A mezőgazdák körében folyó szakmai képzés és továbbképzés, ismeretterjesztés, tanácsadás tennivalóit a farmerek autonóm társadalmi szervezete, a **Mezőgazdasági Ismeretterjesztő és Tanfolyamszervezési Szövetség**, közismert néven a LOK látja el /Landbrugets Oplysnings- og Kursusvirksomhed/. A LOK nagytekintélyű, megfelelő erkölcsi és anyagi súllyal bíró szervezet, amelyet mi sem bizonyít jobban, hogy – többek között – 30 mezőgazdasági szakiskolával rendelkezik, ahol évente mintegy ezer fiatal kiképzésére kerül sor.

A Szövetség egyik igen fontos feladata a farmermozgalomban tevékenykedő helyi vezetők és tisztségviselők képzése, továbbképzése. Ezeken a tanfolyamokon olyan farmerek és hozzátartozók vesznek részt – évente mintegy 10 ezren –, akiket a Szövetség alapszervezeteibe, vagy egyéb más gazdaszervezetbe beválasztottak. A képzés célja egyfelől a szakmai hozzáértés növelése, másfelől a farmerszervezetek hatékonyságának fokozása, az érdekvédelem fejlesztése, a produktívabb termelés növelése.

A LOK az előbbihez hasonlóan, kizárólag saját aktivistái számára olyan tanfolyamokat is szervez, amelyeken az önszervezés, az egyesületigazgatás legalapvetőbb tudnivalóit oktatják, tudatában annak, hogy a demokráciát is tanulni kell. A főbb témakörök ezeken a tanfolyamokon a következők: az egyesületek feladata és vezetési tudnivalói, a szónoklattan technikája, az értekezletek levezetésének módszertana, tárgyalástechnikai ismeretek, vezetői készségfejlesztés, egyesületgazdálkodás, általános agrárpolitikai ismeretek stb.

A farmerek alap- és középfokú szakképzése a mezőgazdasági iskolákban történik, összekapcsolva a vezetőképzéssel, ahol „szakképzett mezőgazda” képesítést, „zöld bizonyítványt” és „zöld diploma” képesítést lehet szerezni. Ennek megfelelően a képzés négy szintre, modulra tagozódik, amelyek egymásra épülnek ugyan, de az előképzettségtől, a szakmai gyakorlattól függően bárki, bármelyik tagozatba bekapcsolódhat. Egy-egy fokozat elvégzéséhez általában másfél-két év szükséges oly módon, hogy a bentlakásos iskolai és az otthoni gyakorlati szakaszok váltogatják egymást. A tanfolyamot alapképzéssel indítják /1. számú modul/, amely egy kéthónapos alapiskolából áll, majd ezt egy 12 hónapos gyakorlat követi és a képzés egy 4 hónapos szakelméleti szakasszal zárul /2. sz. modul/. A „zöld bizonyítvány” megszerzéséhez egyéves bentlakásos

tanfolyam, valamint 6 hónapos gyakorlat és egy 4 hónapos vezetői iskola szükséges /3. sz. modul/. „Zöld diplomát” az kap, aki a korábbi fokozatok birtokában sikerrel elvégezte az „öthónapos kibővített vezetői iskolát” /4. sz. modul/.

A Szövetség által gondozott mezőgazdasági továbbképzésben évente mintegy 6 ezer farmer vesz részt – férfiak és nők egyaránt. Az utóbbi években nagyon népszerűeknek bizonyultak az egyhetes téli tanfolyamok, amelyeket a mezőgazdasági iskolákban tartanak. Ezekon nincsenek előadások, hanem a mezőgazdasági tanácsadók a hallgatók konkrét termelési problémáit beszélnek meg. Mindazonáltal a tanfolyamok között tervszerű megosztottság van, hogy ki-ki az őt legjobban érdeklő témakörökhöz kapcsolódhasson. /Föld, farmer-gazdaságtani ismeretek, sertés- és szarvasmarha-tenyésztés, takarmány-termesztés stb./.

A Szövetség eszköztárában is megtalálhatók a skandináv felnőttoktatás sajátos formái, a tanulókörök. Ezekon a farmerek a termelés és értékesítés legaktuálisabb kérdéseit vitatják meg kötetlen, baráti megbeszélés formájában. Az összefüggéseket maguk a farmerek kezdeményezik, levezetésükről is ők gondoskodnak, egymás között megosztva a feladatokat. Ha a szükség úgy kívánja, szakembert is meghívhatnak a találkozásokra, de ez nem feltétlenül előírás. A LOK kívánságra kiadványokkal, dokumentumok rendelkezésre bocsátásával segíti a tanulóköröket, amellett, hogy a résztvevők maguk is gondoskodnak napilapokból, folyóiratokból vett cikkekről, videoanyagokról, amelyek a beszélgetésekhez érvanyagul szolgálhatnak. A Szövetség által támogatott tanulókörökben évente mintegy kétezer vesznek részt.

Hasonló spontán tanulási forma a Szövetségen belül az ún. helyi vitaest. Ez alkalommal is valamilyen aktuális téma kerül terítékre, de határozottabb cél az, hogy a benne résztvevők vitakészsége, meggyőzőségi képessége gyarapodjék, gyakoroltassék. Általános tapasztalat az, hogy egy-egy vitaest-sorozat 3-4 összefüggésből áll, hetenkénti ismétlődéssel. A helyi vitaestekre a LOK segédanyagokat is kidolgozott, s amennyiben erre igény van, szakembert is biztosít. Néhány példa a helyi vitaestek témájára: szövetkezeti vállalatok, van-e más lehetőség? – Demokrácia és részvétel a közügyek intézésében – a felelősségtudó „kisember”.

A LOK kidolgozta a helyi vitaesték megrendezésének módját, amely meglehetősen formalizált: „a LOK-nak van egy megrendelőlapja, amelyen meg kell jelölni a választott tárgyat, az időpontot és a foglalkozás helyszínét. Ezután meg kell hívni résztvevőket, kb. 15 személyt és el kell küldeni a résztvevők névsorát a LOK-hoz stb.”.

A felnőttoktatás igazgatása

Az általános felnőttoktatás felügyelete kormány szinten a **Közoktatási Minisztérium** /Undervisningsministeriet/ hatáskörébe tartozik. Ellátja a felnőttoktatással kapcsolatos törvényelőkészítői feladatokat, az ágazat adminisztratív irányítását és egyben feljebbviteli testülete is a területnek. A szakirányú felnőttnevelés a Munkaügyi Minisztériumhoz tartozik. A Felnőttnevelési és Közművelődési Igazgatóság /Directoratet för voksenundervisning og folkeoplysning/ 1982-ben alakult meg a minisztériumban, amely az irányítás konkrét feladatait végzi a korábban kiadott Szabadidős Oktatás Törvénye és a Népfőiskolai Törvény szellemében. Az Igazgatósághoz tartozik még a testi és szellemi fogyatékosok speciális nevelésének ügye is, valamint a középfokú iskolarendszerű felnőttoktatással való foglalkozás, együttműködve a minisztérium Felsőfokú Középfokú Igazgatóságával. A kormány négy ágazati testületet állított fel az oktatás területén, valamint egy központi tanácsot /CUR/. 1984-ben alakult meg a **Közművelődési és Felnőttoktatási Bizottság**, a felnőttoktatás tanácsadó testülete.

Közigazgatásilag az ország 14 megyéből és Koppenhága városából áll. A megyén belül egy néhány szakemberből /tanácsadóból/ álló részleg működik, akik tanácsadással, átfogó felügyelettel segítik a hozzájuk tartozó működési területeken a munkát, jóváhagyják az oktatók képzését. A részleg élén a „megyei tanácsos” áll, akit a megyei képviselő testület választ meg. A megyéhez az alábbi felnőttoktatási intézmények és aktivitások tartoznak: önálló esti iskolák, esti népfőiskolák, testi és szellemi fogyatékosok nevelés, **VUC-felnőttoktatási központok** /Voksennuddan nelsescentre/, **VPC-felnőttoktatók központjai** /Vok-senpaedagogiske Centre/, felnőttoktatási AV eszközök /Arnstcentral/, ezen kívül még egy külön munkatárs foglalkozik a bevándoroltak és a menekültek oktatási, képzési ügyeivel. A megyei szakapparátus általában 4-5 főből áll.

A városi municipalitások és önkormányzatok száma Dániában 277, ahol tulajdonképpen a konkrét közművelődési, felnőttoktatási tevékenység folyik. Ennek értelmében az önkormányzatok hagyják jóvá azokat a tanfolyamokat és aktivitásokat, amelyeket a különböző társadalmi szervezetek a Szabadidős Oktatási Törvény értelmében anyagi támogatás végett a helyi önkormányzatokhoz benyújtottak. A helyi hatóságok feladata az is, hogy térítésmentesen helyiségeket biztosítsanak a felnőttoktatási rendezvények számára. Ezen a legsős, végrehajtoi szinten egy szakalkalmazott látja el a felnőttnevelés képviselőjét.

Minden városi, községkörzeti önkormányzat köteles egy **5 tagból álló felnőttoktatási bizottságot** felállítani, akik közül négy a körzetben legaktívabb társadalmi szervezetet képviseli, egy fő pedig magát a városi, községi körzeti önkormányzatot. A felnőttoktatási bizottság egyfelől közvetíti a területről érkező javaslatokat, kéréseket a városi önkormányzat számára, másfelől a városi, városkörzeti közművelődés konzultatív, koordinációs fóruma. Feladata, hogy javaslatokat tegyen arra vonatkozólag, hogy a városi oktatási, közművelődési intézmények hogyan egészítsék ki az egyesületek, társadalmi szervezetek által végzett tevékenységet. A felnőttnevelési rendezvények költségeinek egyharmadát általában a helyi önkormányzat fedezi, illetve az állami támogatás a helyi önkormányzatok útján kerül szétosztásra. A városnak és az államnak a szükségletek szerint kell a felnőttnevelést támogatni a „költségvetési keretek korlátozása nélkül”.³⁵

Finanszírozási kérdések

Az oktatásra, művelődésre fordított közki költség, állami támogatás Dániában évenként kb. 4 milliárd dán korona, ami 8%-a az állami, önkormányzati költségvetésnek. Ebben nincs benne a szakoktatásra fordított állami támogatás, amely hozzávetőlegesen újabb 1,8 milliárd dán koronát jelent.

Az újabb jogi reformok, illetve az utóbbi években végbemenő decentralizáció következtében ennek a hatalmas összegnek mintegy kétharmadát a megyék és a városi körzetek által nyújtott támogatás teszi ki. Az oktatás, művelődés iránt megnyilvánuló anyagi felelősség az oktatás szintjei szerint is differenciálódik oly módon, hogy az alapfokú oktatás

finanszírozásának feladata a municipalitásoké, a középfokú oktatás anyagi gondja a megyékre hárul, míg a szakoktatás támogatása, beleértve a felsőfokú képzést is, az állam feladata.

Ami mármost a felnőttoktatást, a közművelődést illeti, a municipalitások feladata az ún. szabadidős közművelődés finanszírozása /ld. esti iskolák, tanuló körök stb./, a megyékhez tartoznak az iskolarendszerű felnőttoktatási intézmények és tanfolyamok /pld. érettségire előkészítő tanfolyamok/, s az állam felelős a szakképzésért.

Mint arra már utaltunk, a HF-tanfolyamok különböző fokozatú vizsgák letételére készítene fel, a hiányzó alapfokú osztályok letételétől az érettségiig. Ez a tanulási forma a hallgatókra nézve úgyszólván teljesen ingyenes, csupán csekély beiratkozási díjat kell fizetni. 1988-ban az általános vizsgákra előkészítő tanfolyamok költsége 575 millió dán korona volt, 80 ezer hallgató számára!

Az ún. speciális felnőttoktatás, amin a dán terminológia szerint a bevándoroltak és a testi és szellemi fogyatékosok körében folyó kompenzáló felnőttoktatást kell érteni, szintén regionális feladat. Ez országos méretekben évente hozzávetőlegesen 670 millió dán koronát tesz ki.

Ez a szintek szerinti hármas tagozódása a felnőttoktatás állami, önkormányzati támogatásának továbbra is fennmarad, de némiképp módosulni fog a közeljövőben, így pl. az iskolarendszerű felnőttoktatásból különállóan kezelik majd az alapfokú felnőttoktatást, amint ezt már a Parlament is jóváhagyta, megtartva, mint megyei feladatot. Várható, hogy a népművelés finanszírozási rendszere is módosulni fog, mihelyt az új népművelési törvényt /Act of Folkeoplysning/ a parlament jóváhagyja.

1988-ban a Parlament két felnőttoktatással kapcsolatos törvényt hagyott jóvá. Mindkettő a tanulásához való jogot garantálta. A törvények kimondták, hogy a fizetett tanulmányi szabadság biztosítása közkötelesség, állami feladat. Mindkét törvény jogi garanciát adott az állampolgárnak, a kiegészítő oktatás biztosításához azáltal, hogy rendezte a tanulmányi szabadsághoz való jogot, és garantálta a tanulás céljából abbahagyott munka folytatását. A törvény értelmében prioritást kell kapniuk az alacsony iskolai végzettséget meghaladni kívánóknak, valamint az is hangsúlyt kapott, hogy a fizetett ta-

³⁵ Ibid. 17.

nulmányi szabadságot általános és szakképzés céljából egyaránt igénybe lehet venni.

Általános politikai konszenzus van Dániában abban, hogy a felnőttoktatás nagyon fontos feladat lesz az elkövetkezendő években, de véleménykülönbségek vannak a finanszírozás módját illetően. Állami feladat legyen-e vagy pedig magánügy, illetve kollektív alku tárgyát képezze-e a támogatás mértéke? Mindez azért is került be a köztudatba, mert amikor a jogok lekerültek az állami szintről a helyi önkormányzatokhoz, a megyékhez, olyan tendencia is tapasztalható volt, hogy még tovább kell decentralizálni a jogokat, le egészen az egyedi intézményekig, iskolákig, illetve meg kell keresni az erre legalkalmasabb önmeghatározásokat, autonómiákat. Ez a folyamat vonatkozik a finanszírozás módjára is.

A dán társadalom széles köre egyetért a támogatás teljes decentralizációjával és elveivel, ugyanakkor ezzel kapcsolatosan vannak fenntartásai, amelyek újabb megfontolásra várnak:

1./ amikor mindenki egyetért abban, hogy az adók már eddig is túrhetetlenül magasak, van-e az országnak elegendő anyagi ereje arra, hogy az emberek fizetett tanulmányi szabadságot kapjanak általános műveltségük emeléséhez, ami nem kapcsolódik szorosan munkájukhoz, bár az élet minőségét növeli?

2./ valójában mit jelent az oktatás decentralizációja? Nagyobb hatókört a pedagógusoknak? A helyi politikai szintérnek? Vagy éppenséggel a tanulóknak?

3./ végül tapasztalható még egy finanszírozásra vonatkozó megjegyzés: az intézmények teljes gazdasági önállósága ezekben a nehéz időkben vajon nem a felelősség áthárítását jelenti-e az intézményvezetőkre és tanárokra, mondván, végezzék el ők a költségvetések megnyirbálását, harcoljanak egymás között, költsékeze addig, ameddig a takaró ér?³⁶

Parlamenti határozat a felnőttoktatás támogatásáról

1984-ben a dán parlament, a Folketinget, egy tíz pontból álló határozatot és állásfoglalást fogadott el a közművelődés, felnőttoktatás helyzetéről és fejlesztéséről, amely hosszú időre meghatározta e két terület jelenét és jövőjét, s állandó hivatkozási alap a szakemberek, művelődéspolitikusok körében. Az

³⁶ Ibid. 5.

állásfoglalásban ugyanis a dán parlament arra kérte a kormányt, hogy tegyen lépéseket a közművelődés és felnőttnevelés kereteinek bővítésére, a lakosság nagyobb részvételének előmozdítására. A határozat főbb irányelvei a következők:

1./ A felnőttnevelést és közművelődést a **decentralizáció** irányába kell fejleszteni: a résztvevők, oktatók és a közművelődés, felnőttoktatás kezdeményezői kapjanak még nagyobb szabadságot a tartalom és forma megválasztásában. Az állami szervek bővítsék még nagyobb mértékben az általuk nyújtott szabadidős, iskolarendszerű és szakképzési lehetőségeket, és nyújtsanak anyagi támogatást az állampolgároknak ahhoz, hogy még nagyobb mértékben vegyenek részt ezekben a felnőttoktatási és közművelődési programokban.

2./ Az **általános művelődési** tevékenységeknek és a népfőiskoláknak a jövőben prioritást kell kapniuk, függetlenségüket tovább kell fokozni az állami szervekkel való együttműködésükben.

3./ Az **iskolarendszerű egytantárgyas tanfolyamok** /úm. a 9 és 10 osztályra előkészítő vizsgatanfolyamok, a Magasabb Előkészítő Vizsga; HF-tanfolyam/ jobban épüljenek be a felnőttoktatásba, meghagyva az általános és középiskolai vizsgakövetelményeket.

4./ A felnőttoktatási szaktanfolyamok legyenek még **rugalmasabbak**.

5./ A felnőttoktatás **anyagi támogatásában** kapjanak prioritást azok a felnőttek, akik a tanulás sokféle lehetőségeiből eddig csak kismértékben részesültek.

6./ A tanulni vágyó egyének nagyobb anyagi támogatásának biztosítására speciális anyagi alapot kell létrehozni. Amikor a pályázó anyagi támogatásban részesül, választását tiszteletben kell tartani, legyen az népfőiskola, bizonyítvány megszerzéséhez vizsga-előkészítő tanfolyam, vagy szakképzés.

7./ A **tanulmányi szabadságban** részesülők körét teljessé kell tenni, kiterjesztve az önálló alkalmazottakra, különösen azokra, akik kisebb vállalatoknál tartanak fenn munkaviszonyt.

8./ A **közművelődési kutatómunkát** és fejlesztést tovább kell erősíteni a már folyamatban lévő területeken, s teljesen új projekteket is kell indítani.

9./ Biztosítani kell, hogy a népművelők és felnőttoktatók szakmai felkészültségét felhasználva még inkább legyenek tudatában a résztvevők élet- és munkakörülményeinek, s a felnőttoktatók munkába állításánál a valóságos szakmai felkészültség és pedagógiai végzettség nagyobb előnyben részesüljön, mint a formális végzettség.

10./ A felnőttoktatásban résztvevőket tényleges képességük és készségük szerint kell elbírálni és értékelni, tekintet nélkül arra, hogy általános és szakműveltségüket milyen körülmények között szereztek meg.

A dán parlament, amikor 1984. május 30-án elfogadta ezt a határozatot, új utat nyitott meg a felnőttoktatásban. Rá egy évvel, 1985-ben a Folketinget 100 millió dán korona külön összeget szavazott meg a program végrehajtására.³⁷

A Dán Felnőttoktatás Kutatási és Fejlesztési Központja

A dán felnőttoktatás szakemberei még a 70-es évektől kezdődően egyértelműen kinyilvánították egy fejlesztési és kutatási központ létesítésének szükségességét az országban. Ezt azzal indokolták, hogy a dán társadalom olyan változásokon megy át, amelyet a felnőttoktatás csak úgy tud nyomon követni, ha elméletileg is megalapozottabbá válik a munkája. Ezt az igényt a Parlament is megtárgyalta, és 1983-ban határozatot fogadott el a Dán Felnőttoktatás Kutatási és Fejlesztési Központjának /Udviklingscenteret for folkeoplysning og folkskoleundervisning/ létrehozására, mintegy olyan intézményre, amelynek segítségével lehetőség nyílik a változások prognosztizálására és az azokhoz való eredményesebb alkalmazkodásra.

A központ, amelynek finanszírozására a Költségvetési Felhasználási Törvény ad biztosítékot, jogilag magánalapítványként működik, hármas funkcióval:

1./ **Tanácsot** ad mindazon magánszemélyeknek, művelődési szövetségeknek, helyi önkormányzati szervezeteknek, minisztériumoknak és egyéb állami intézményeknek, amelyek új kísérleteket akarnak indítani a közművelődésben és a felnőttoktatásban.

2./ **Információs és dokumentációs központot** hoz létre és működtet azokról a tapasztalatokról, amelyeket a közművelődési kutatások és fejlesztő projektek szolgáltatnak az elmélet és a gyakorlat számára. Ezzel összefüggésben adatbankot hoz létre, amely tartalmazza a projektek összes adatait.

3./ Országos alapon összeveti, elemzi és általánosításokat von le a **projektek** tapasztalataiból.

A három fő funkción kívül a központ saját maga is végez elemzéseket és kísérleteket a közművelődés, felnőttoktatás különböző területein.

Az egyik nagy érdeklődést kiváltó ilyen projekt az „**Összefüggések projektje**” /Projekt Overgang/. A kísérlet a kulturális aktivitások, a társadalomfejlesztés és a nevelés kapcsolatának vizsgálatára irányult azzal a céllal, hogy segítsen eltüntetni az e területek között meglévő hagyományos határokat.

Ez a projekt része volt annak az információs kampánynak, amely 300 helyi kezdeményezésről, kísérletről nyújtott információt. Ez úgy történt, hogy egy emeletes autóbusz járta az országot, amely egy vándorkiállítás tartalmazott, ugyanakkor az autóbust a helyi rádió és televízió stábjai, valamint újságírók is követték, hogy vitát provokáljanak a közművelődés különböző kérdéseiről a nyilvánosság előtt. Hogy a nyilvánosság még nagyobb legyen, az útvonalon színjátszó-csoportok, zenei és táncegyüttesek is felléptek utcai produkciókkal.

A kampány egy nagy záró kiállítással fejeződött be, amelyet a legméltóbb helyen, a **Parlament nagy előcsarnokában rendeztek meg, a Chrriansborg palotában**, Koppenhága kormányzati negyedében. A Parlamentet eddig még ilyen célra nem használták fel, de most ez is megtörtént, ami bizonyítja a közművelődés presztízsének növekedését. A 30 projektről számot adó tablók, kiállítási anyagok teljesen megtöltötték az egyik díszes üléstermet. A padlóra egy nagy térkép volt felragasztva Dániáról, és erre volt ráhelyezve a projektek eredményeit ábrázoló tablók sora. A kiállítás nagyon érdekesnek és mozgalmasnak bizonyult, amelyet több mint ezer művelődési szakember, politikus, apparátusi munkatárs tekintett meg. A szakemberek szerint a Parlament méltó hely volt a népi kezdeményezések bemutatására.

Fontos feladata a Központnak az is, hogy ellássa megfelelő információkkal, **helyzetelemzésekkel** az újonnan megalakult országos Közművelődési és Felnőttoktatási Bizottságot, melynek tagjait az oktatási miniszter és a művelődési szövetségek nevezik ki. A bizottság fontos feladata, hogy előkészítse az új Szabadidős Közművelődést Törvényt. Az eddigiekből kitűnik, hogy a dán felnőttoktatás Kutatási és Fejlesztési Központja tevékenységének homlokterében a felnőttoktatást fejlesztő projektek segítése, értékelése, tapasztalatainak terjesztése áll. Ezzel kapcsolatosan a kutatási és fejlesztési munka mozzanatai a következők:

1./ A vállalkozni szándékozó helyi közösségek pályázati anyagukat közvetlenül beküldik az Okta-

³⁷ Ibid. 37.

tási Minisztériumnak, elemzően leírva annak részleteit is, hogy megvalósításukhoz milyen pénzügyi támogatást kérnek.

2./ Ha a minisztérium a pályázatot jóváhagyta, felszólítja a vállalkozókat, hogy forduljanak a Központhoz, ahonnan megkapják a projektek szakmai támogatását, valamint értékelését.

3./ A projekt az eltervezett időtartammal végbemegy és a helyi közösség elkészíti a jelentését, amelyet benyújt a Központnak.

4./ A Központban szakértő csoportok elvégzik a jelentések értékelését és azt átnyújtják a Közművelődési és Felnőttoktatási Bizottságnak, amely azt felhasználja törvényelőkészítő munkájában.

A vállalkozások, kísérletek, projektek tartalmát, témáját illetően nincs semmiféle előzetes korlátozás, megkötöttség. A fejlesztési, kutatási munka meghatározó elve az, hogy a helyi kezdeményezések alapvető jelentőségűek legyenek a felnőttnevelés fejlesztésében, amelyeket minél szélesebb körben kell nyilvánosságra hozni.³⁸

A felnőttoktatók képzése, továbbképzése

Amint arra már korábban utaltunk, a népfőiskolai tanárok rendszeresen vesznek részt hosszabb-rövidebb posztgraduális képzésen, néhány hetes, féléves, egyéves időtartamban, amelyhez teljes felmentést illetve órákedvezményt kapnak. Ez leginkább a **Királyi Tanárképző Főiskola tanárképző szakán** történik. Mindazonáltal az egyetemi felnőttoktató-képzésnek a tanárképző főiskolákon és az egyetemeken nincs olyan kiépített rendszere, mint Magyarországon, Angliában vagy Svédországban, a Linköpingi Egyetemen, ahol egy évfolyamos Főiskolai tanárképző Intézet van. Általában az a jellemző, hogy a népfőiskolai tanárok, a főhivatású felnőttoktatók és irányító szakemberek a praxis közben bővítik szakmai ismereteiket az önművelés, önképzés útján, a sokféle pedagógiai intézmény, anyagközpont, a szaksajtó segítségével. Ismételten szeretnénk a figyelmet felhívni arra, hogy a dán közgondolkodás, sőt maga a dán ember, ahogy ezt magukról is bevallják, nagyon gyakorlati, célirányos, sőt pragmatikus és ez megmutatkozik az oktatásban, a felnőttoktatásban, felnőttoktatók képzésében is. A grundtvigi eszme hangsúlyozásától eltekintve, tulajdonképpen nem létezik pár excellence felnőttoktatási elmélet, rendszertan, amit oktatni,

³⁸ Ibid. 37.

tanítani lehetne. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, a gyakorlat az, ami fejleszt, illetve az **elmélet szorosan kötődik a gyakorlathoz**. A visszacsatolás rövidre zárt. Egy 1978-as népfőiskolai statisztika szerint a népfőiskolai tanárok 42%-ának van tanárképző főiskolai, 25%-ának egyetemi és 33%-ának más szakmai képesítése.

A bentlakásos felnőttoktatásban, közművelődésben tevékenykedő oktatók, tanfolyamvezetők száma mintegy 30 ezer, akiknek hozzávetőlegesen négyötöde nem rendelkezik népművelési szakképesítéssel. Az Oktatásügyi Minisztériumnak egy 1969-ben kiadott javaslata értelmében a felnőttoktatási szakképesítéssel nem rendelkező oktatóknak, tanároknak ajánlatos elvégezni egy **180 óras felnőttoktatási alaptanfolyamot**. Azóta az eredeti terv sokat módosult és változott, és lényegében napjainkban sokféle tanfolyam áll a felnőttoktatók rendelkezésére, amelyeknek időtartama 80-200 óráig terjed. Ezeket a képzéseket a művelődési szövetségek, a megyei felnőttoktatási központok, a megyei önkormányzatok felnőttoktatási tanácsadói útján a pedagógiai társaságok, az Oktatásügyi Minisztérium Felnőttoktatási és Közművelődési Igazgatósága, a tanárképző főiskolák stb. szervezik.

A legjelentősebb és legátfogóbb képzési intézmény a felnőttoktatók kiegészítő képzése számára a Felnőttoktatók Képzési Központjai, közismerten a „VPC” /Voksenpaedagogiske Centre/, nyolc helyén az országnak, regionális jelleggel. A VPC hármas funkciót lát el:³⁹

1./ **Szaktanfolyamokat szervez tanfolyamvezetők, szakkörvezetők számára**, szakmai /tartalmi/ ismereteik naprakész állapotban tartása céljából /pl. szabó-varró tanfolyamvezetőknek a legújabb divatszabászati formákról, zenetanároknak a karibi zenéről, pl. nyelvtanároknak tolmácsszintű beszédgyakorlatokat stb./.

2./ **Metodikai tanfolyamok**, amelyek azzal foglalkoznak, hogy „mit és hogyan?” tanítsunk.

3./ **Általános tanfolyamok** a nevelésemélet és gyakorlat köréből.

A központok igyekeznek lépést tartani a felnőttoktatásban végbemenő változásokkal és nemcsak a tantermi munkára, hanem az **animátori, tanácsadói feladatokra is felkészítik a hallgatóikat**. Újabbán a VPC-k nemcsak oktatói tevékenységgel foglalkoznak, hanem körzetükben szaktanácsokkal látják el

³⁹ Ibid. 6.

a kísérleti és fejlesztési feladatokra vállalkozó népművelőket.

A felnőttoktatók kapcsolatot tartanak fenn a közelükben lévő minden olyan oktatási és képzési intézménnyel, amelytől segítséget remélhetnek, legyen az egy képzőművészeti vagy iparművészeti iskola, háziipari szövetség, tanárképző főiskola, vagy zenei konzervatórium. **Fontos szerepük van továbbképzésben a művelődési szövetségeknek**, amelyek a maguk keretein belül szintén konferenciát, tanfolyamot szerveznek és folyóiratokat adnak ki. Ezenkívül a különböző társadalmi, ifjúsági szervezeteknek is van képzési intézményük és oktatási programjuk /pl. Fiúcserkészek Szövetsége, Leánycserkészek Szervezete, Ifjúsági Gyűrű Mozgalom stb./. Azokban a megyékben, ahol nincsenek VPC-k, a megyei tanácsadó látja el a felnőttoktatók továbbképzését. A fentiekből ismételtelen az a kép alakulhat ki bennünk, hogy mint ahogyan az oktatás és felnőttoktatás, úgy a felnőttoktatók képzési rendszere és infrastruktúrája is **nagymértékben diverzifikált, heterogén, kimeríthetetlen választékot nyújt az érdeklődők számára**, és megint csak érvényes az alulról építkezés, a társadalmi jelleg, amelyet csak kiegészít az állami ellátás és szolgáltatás.

Fontos szerepet töltenek be a felnőttoktatás hatékonyságának növelésében a különböző **információs és anyagközpontok**. Minden megyében van pedagógiai könyvtár és eszköztár /Amtscentralerforundersningsmidler/, ahonnan könyveken kívül videofilmeket, oktatófilmeket és egyéb eszközöket lehet kölcsönözni, térítésmentesen. Az anyagközpontok időnként bemutatókat és egynapos konferenciákat is tartanak legújabb szerzeményeiről. A megyei eszköztárakat az országos Oktatási Anyagközpont /Landscentralen för undervisningsmidler/ látja el eszközökkel.⁴⁰

Tanulások

Az első, és talán a legkimagaslóbb tanulás számunkra a dán felnőttoktatási rendszer tapasztalatai alapján az, hogy a *dán társadalom tanuló társadalom*, amely által az ország az európai fejlődés élvonalában áll és úrrá tudott lenni a 70-es, 80-as évek válságán is. Az ország kicsi, természeti adottságai kedvezőtlenek, de az elmúlt 150 év folyamán olyan közoktatási, közművelődési szisztémát tudott

fejlesztetni, amivel ellensúlyozni tudta kedvezőtlen természeti körülményeit. Dánia legjelentősebb energiaforrása, nyersanyaga az emberi tőke, annak minden professzionális, humánus, morális konzekvenciáival együtt.

Dániában minden harmadik ember tanul

Válsághelyzetben vagyunk, tartalékaink kimerülőben! *A dán tapasztalatok azonban mégis arra intenek minket, hogy az emberi beruházás ügye, a kulturáltság, a közművelődés, a felnőttoktatás fejlesztése életbe vágóan fontos megmaradásunk, a válság leküzdése érdekében. Dániában – sokkal inkább, mint Svédországban vagy Finnországban – a piacgazdaság könyörtelen törvényei érvényesülnek, mégis a kultúra, a művelődés, az iskoláztatás és felnőttnevelés védettséget, prioritási élvez és bőkezű állami támogatásban részesül. Dániában tőkeerős civil társadalom létezik, az állampolgárok képesek lennének megfizetni művelődésüket, az állam mégsem vonul ki a kultúrából. Mindez érvényes a kulturális szféra minden szektorára és óvodától az egyetemig, az iskolaépítéstől a népfőiskolák támogatásáig.*

Megszívlelendő tanulságot szolgál a dán példa az állam, a társadalom /a civil társadalom/ és a művelődés, a felnőttnevelés vonatkozásában is. Dániában már kezdettől fogva, de még inkább napjainkban, egy optimális teremtő, kulturális, oktatási, *felnőttoktatási demokrácia van, amely maximális lehetőséget teremt a társadalom alkotó erőinek kibontakoztatására, az állampolgári aktivitásra, kezdeményezésre*. Ha ez a közoktatásra kevésbé is érvényes gyakorlat, de az iskolán kívüli művelődésben primátusa van a civil társadalomnak, az alulról jövő kezdeményezéseknek, az önszerveződésnek. Nemcsak arra gondolunk, hogy milyen nagy súlya van a szabadidős művelődésben a közművelődési egyesületeknek, társadalmi szervezeteknek, hanem arra is, hogy mennyire jellemző a közoktatás, felnőttoktatás minden szférájára a társadalom beleszólása, a közösség kontrollja és a visszajelzés.

A dán példa is felhívja a figyelmüket a közművelődés, felnőttoktatás sokszínűségének, diverzifikáltságának hatékonyságára, mind tartalmi, mind intézményi, szervezeti, metodikai viszonylatban. *Csak egy rugalmas, dinamikus, az egyén és a társadalom változó igényeihez gyorsan alkalmazkodó felnőttnevelési, közművelődési intézményrendszer ké-*

⁴⁰ Ibid. 18.

pes eleget tenni a társadalom kihívásainak. A művelődéshez való jog alapkövetelménye ez, hogy minden művelődni akaró állampolgár, fiatal és felnőtt, férfi és nő találja meg az érdeklődésének, életvitelének, időbeosztásának legmegfelelőbb tanulási, művelődési formákat.

Fontos tanulság a dán felnőttoktatás pragmatizmusa, a legjobb értelemben. A germán és részben az orosz pedagógiai elmélettől és gyakorlattól megszabadulva a dán felnőttoktatás a legnagyobb mértékben haszonelvű, *azonnal konvertálható ismereteket, készségeket, magatartásmintákat közvetít.* Érvényes ez a szakképzéstől a felnőttoktatók képzéséig. A szó pedagógiai értelmében a dán felnőttoktatás

piacelvű, azaz a kereslet-kínálat cserekapcsolata és egyensúlya alapján működik. Ennek elméleti háttere magában a gyakorlatban van. Talán az egyetlen elméleti és gyakorlati referencia, de ez is áttételesen és alkalmazottan, a grundtvígi gondolat.

Amellett, hogy a dán felnőttoktatás alapvetően demokratikus, pluralisztikus és gyakorlati, az egyik leghumanistább és szocialisztikusabb felnőttoktatás Európában, sőt globális méretekben is. *A bizalomra épül, a segítségre szorulókat felkarolja – a bábáskodás és a leereszkedő, ezáltal megalázó gesztusok nélkül – az esélytelenek, a vesztesek egalitáriánus művelése. Mindezt halmozottan szimbolizálja a dán népfőiskolai mozgalom.*